

THE BOSTON PUBLIC LIBRARY

JOAN OF ARC COLLECTION

39999 05985 3976

AVRELIAE VRBIS MEMORABILIS AB ANGLIS OBSIDIO, ANNO 1428. ET Ioannæ viraginis Lotharingæ res geſtæ,

Authore Io. Lodoïco Micquello, iuuentutis Aureliæ moderatore.

AD CAROLVM CARDINALEM LOTHARINGVM.

PARISIIS,
Apud Andream Wechelum, ſub Pegaſo, in vico Bellouaco: Anno ſalutis,
1560.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

944.024
M.62
L

GENTIANVS HER-
VETVS IO. LODOICO
Micquello S. D.

TVam de viragine hiſtoriam perlegi, quæ meo quidem iudicio longè eſt digniſsima quæ in lucem exeat. In ea autem legẽda occurrerũt nonnulla, quæ paulò diligentiùs conſiderãda cenſeo, ea vna pagella ſubnotata ad te mitto. Tui erit iudicij videre num id temerè fecerim.

Vale, Trauantij.

NC 163
M64
1566

CAROLO LOTHARINGO CARDINALI

IO. LODOICVS MICQVELLVS S. D.

QVod præclarè olim de veteribus illis admodũ antiquis cecinit Lyricus,

Vixere fortes ante Agamẽnona
Multi, ſed omnes illachrymabi-
Vrgentur, ignotíque longa (les
Nocte, carent quia vate ſacro.

Id verè hodie de noſtris Frãcis dici poteſt, qui licet virtute, ac rerum geſtarum magnitudine, gentes omnes, nationéſque ſuperarint, ſcriptorum tamẽ penuria, tenebris, obſcuritatéq; oppreſſi, honore ac luce

caruerũt. Mihi verò multa le-gẽti multaq́; audiẽti, quæ Frãci domi militiæq́; , mari atq; terra præclara facinora fecerunt, nihil ex omni memoria illuſtrius, nihil dignius, quod à noſtra memoria propter vetuſtatem remotũ, ex literarum monumẽtis repeteretur, occurrit, quàm quod viragine Lotharinga duce, anno 1428. in Francia geſtum atque adminiſtratum eſt. Cui ego rei celebrandę, non vnus ex omnibus re omni paratiſſimus operam meã dicaui, ſed tanto quàm cæteri erga patriam officioſior, id oneris non inuitus ſuſcepi: imprimíſque operam dedi, & id maxi-

maximè ſtudui, vt quæ manu ſcriptis voluminibus diſperſa vernaculè iactabantur, ea paucis, & certo ordine latinè compręhenſa, veriſſimáque, quantùm fieri potuit, in lucē emitterem. Cæterùm hoc qualecunque eſt opus (Cardinalis & princeps illuſtriſſime) quòd Lotharingia cōſeruatæ vrbis Aureliæ, atque adeò totius Franciæ gloriam quaſi ſuo iure ſibi vendicare poteſt, tibi principi Lotharingo, viſum eſt inſcribere: Non ea quidem ſpe, vt ad vaſtum laudum tuarum cumulum quicquam noſtra inſcriptione accedat: ſed vt quo authore & duce ſtudiorum

noſtrorum fundamenta Rhe-
mis iacta ſunt , eodem tuto-
re literarias noſtras commen-
tationes edamus,abſque nomi-
nis tui ſplendore obſcuras mul-
tùm,eiuſdem fulgore illuſtres
plurimùm ſine dubitatione fu-
turas.

AVRE-

AVRELIÆ VRBIS

MEMORABILIS AB Anglis obſidio, anno 1428. Et Ioannę viraginis Lotharingæ res geſtæ.

IN PRINCIPIO meę hiſtoriæ, licet mihi iure pręfari, quod profeſſi pleriq; ſunt grauiſsimi rerum ſcriptores, bellū maximè memorabile omniū quę vnquam geſta ſint, me ſcripturum, quod viragine Lotharinga duce Franci cum Anglis geſſêre. Quippe quod non caduci alicuius hominis ingenio atque induſtria, ſicuti cætera quæ à virtute, vel ignauia ducum & militum, fortunam ſortiuntur, ſed Dei optimi maximi nutu atque conſilio & geſtum & adminiſtratum eſſe videatur. Idque cùm coniectura aſſequi poſſumus, quod vix videtur humani conſilij tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe, tum verò ita præſens illis temporibus Francorum rebus prorſus deploratis

opem & auxilium tulit, vt eum penè oculis Franci videre potuerint. Verùm priuſquam huiuſcemodi rei initium expediam, pauca ſuprà repetam quo ad cognoſcendum omnia illuſtria magis, magíſque in aperto ſint. Carolus Rex Francorum eius nominis ſextus terror antea gentium, ingraueſcente iam ætate, tædio rerũ aduerſarum, mẽte paululum immutata, labefactatíſque aliqua ex parte ſenſibus, ſuis contemptui eſſe cœpit. Franci itaque principes deficiente quotidie regis maieſtate, in ſpem imperij adducti, dum imperare ſinguli cupiunt, imperium penè omnes perdiderunt. Siquidem Henricus rex Angliæ, velut ex ſpecula quadam Franciæ regno inſidiatus, dum illorum contentiones alit, auxilium modò his, modò illis ferendo, victos pariter victoréſque ſubire paulatim Anglorum ſeruitutem cogebat. Interfecto demum ad Monterigolum in colloquio cum Carolo Delphino Ioanne Burgundionum duce (qui ſemper nouorum conſiliorum præcipuus author fuerat) finitæ contentiones inter Francos principes videbantur, cùm repentè Philippus filius ira & metu anxius, moliri, parare, atque ea modò in animo habere, quibus per dolum Carolum Delphinum in vltionem cædis paternæ aut interficeret, aut ex patrio regno expelleret. Quæ vbi tardiùs procedunt, neque lenitur animus ferox, ſtatuit quouis modo incœptum perficere. Inita itaque cum Anglo infeſtiſſimo Francorum hoſte ſocietate, regem Carolum,

lum, reginam, Catharinam virginem, vrbem regiam, Carnutes, Tricaſſes, Rhemos, multáſque alias Franciæ vrbes pauló antè fraude patris captas in pignus ſocietatis ei tradidit. Tanto odio Caroli ardebat, vt oblitus cladium ſuarum perire quàm non perdere ipſum præoptaret, expertámque Anglorum crudelitatem pati, quàm parcere hoſtibus ſuis mallet. Inde quaſi omnia quæ cogitaſſet animo, ei li erent, Carolum Lutetiæ voce præconis citandum curat, diéque dicta, cùm iudicium arbitrio victorum exerceretur, regno eum non iudicis more, ſed fraude ac ſcelere ſpoliauit. Et ne quod vel ius vel fas prætermitteretur, in Tricaſſibus, Catharina (nihil detrectante patre, qui nec ſui, nec regni, nec mentis compos erat) Anglo nubere cogitur, ea interpoſita pactione, vt Anglus gener, ſi ſocero regi ſuperſtes foret, liberíue ex Catharina procreati, in regnum Franciæ ſuccederent. Intereà Anglus in procuratione regni eſſet. Iis ita geſtis rebus Anglus magno exercitu comparato, bellum gerere: apertè totius Franciæ imperiũ petere, vrbes munitas adire: alias vi, alias metu, aut prœmia oſtentando à Carolo auertere: plurimas authoritate nominis ſui (nam quò ſe Fortuna, etiam fauor hominũ inclinat) ad defectionem cõpellere. Interiecto deinde tempore, mortuo Carolo ſexto, cùm hinc captiuitas matris (quæ clauſa in tenebris cum mœrore & luctu morte grauiorem vitã exigebat) inde hoſtium multitudo, hinc in-

ſidiarum metus, inde inopia cōtinui belli,& exhauſti regni Caroli ſeptimi animum vrgerent, belláque veluti conſpiratione quadam ad oppugnandam Franciam multarum gentium ex diuerſis locis vno tempore confluerent, quoniam omnibus par eſſe non poterat,eò redactus eſt, vt amiſſa maxima regni parte,per ludibrium Biturigum rex diceretur. Fœdum prorſus miſerandúmque ſpectaculum: Franciam viribus & dignitate orbis terrarum principem, regum certè gentiúmque ſemper victricem,(ſuperiore gloria rei militaris extincta) prædæ ac ludibrio exteris nationibus eſſe. Hoc rerum ſtatu Sariſberienſis comes Anglus, cùm genere tum bellica laude illuſtris, dignum fama ſua ratus, ſi nobiliſſimam Frãcię ac munitiſſimam Aureliorum vrbem,intentatam ſuperioribus ducibus expugnaret, maximè quod hæc vna certiſſimam Anglorum victoriam diſtineret, qua expugnata, locus conſiſtendi Francis in Francia non foret,eò ingentem exercitum adduxit,anno impertitæ nobis à Deo optimo maximo ſalutis, milleſimo quadringenteſimo viceſimo octauo, quarto idus Octobris: atque ab ea regione qua Siligonia aditur ad aquæ portum (vulgò porticulum appellant) caſtra poſuit. Cognito Anglorum aduentu, Aurelij,milites euocare: frumẽtum ex finitimis regionibus atque omnibus pagis in vrbem cõuehere: armorum officinas in vrbe inſtituere: magnam tormentorum vim importari mandare: foſſas purga-

purgare:propugnacula,muros & portas reficere: vigilias in vrbe, ſtationes ante portas, præſidia in muris diſponere:nihil quod ad obſidionem ſuſtinendam opus eſſet, reliqui facere. Sariſberienſis vbi oppidanos propugnationi intentos, ſimúlque oppidum & operibus & loco munitum videt, vallo foſſáque eam vrbis partem circunuenit. Aurelij primò miſſilibus ſummouere hoſtem, nec quicquam tutum munientibus pati: deinde iam non pro mœnibus modò, atque turribus tela micare, ſed ad erumpendum etiam in ſtationes operáque hoſtium animus erat. Quibus tumultuariis certaminibus, haud fermè plures Aurelij cadebant quàm Angli. Munitionibus tandem perfectis, Sariſberienſis nullam moram agendis rebus facit: ac primùm locis ex copia maximè idoneis, impoſitis tormentis, murum atque ædificia vrbis quatere inſtituit. Erat tanta pilarum vis, vt non ſolùm muri, ſed cum ſupra mœnia ferebantur, etiā ędificiorum tecta corruerent, ac quaſi tēpeſtate quadā cuncta proſternerētur Eodē impetu frumētariis molis, quę in medio fluminis alueo inter ciuitatem & turrim nouam conſtitutæ vrbi annonam ſufficiebant euerſis, ac gurgite depreſſis, Aurelij neceſſaria re coacti machinamenta pluribus in vrbis locis excitarunt, quæ cùm hominum equorúmque opera verſarentur, abundè molita obſeſſis cibaria præſtabant. In vlteriore Ligeris ripa, Aurelij propugnaculum firmiſſimi munimēti, quod ar-

cem quæ ponte vrbi iungitur (vulgò turriculas appellant) tueretur obiecerant: Illud ſi tenerent Angli, pabulatione libera ac eruptione prohibituri Aurelios videbantur. Igitur Sariſberienſis pro tempore atq; loco paratis rebus eum locum cum exercitu circunuenit: præfectis imperat vbi quiſque curaret. Erant præſidio impoſiti Villarius Montiſargiui præfectus: Matthias Arragonius: Guitrius: Corraſius Vaſco: Santrailla cum Potone fratre: Petrus Chapella Belſius, multíq; alij, quorum vetuſtate memoria abiit: horum omnium intenti animi pugnam expectabant. Deinde ſigno dato vndiq; ſimul clamor ingens exoritur, prælium initur, pugnatúrque vno tempore omnibus locis. Angli pro ingenio quiſque pars eminus tormentis aut telis pugnare: alij ſuccedere, ac modò murum ſuffodere, modo ſcalis aggredi: contra ea Aurelij in proximos ſaxa voluere: ſudes, pila, præterea picem ſulphure & tæda miſtam ardenti mittere. Sed ne illos quidem qui procul remanſerant timor animi ſatis muniuerat: nam pleroſque iacula tormentis aut manu emiſſa vulnerabant: paríque periculo, ſed fama impari boni atque ignaui erant. Ipſæ mulieres Aureliæ lapides, ignem, alia præterea tela præſidiariis ſubminiſtrare. Clamor permiſtus hortatione, lætitia, gemitu: Item ſtrepitus armorum ad cœlum ferri, tela vtrinque volare, defatigatis Anglis integri inuicem ſuccedere: nec iam arma noſtris, nec vires ſuppetunt. Iis rebus cognitis, Gancurtius vrbis præfectus ſingularis

animi

animi & prudentiæ vir, nouas cohortes ex vrbe ſubſidio adducit. Angli primò reſiſtere: deinde vbi vnæ atque alteræ ſcalæ comminutæ, qui ſuperſteterant afflicti ſunt, cæteri quoquomodo potuere, pauci integri, magna pars confecti vulneribus abeunt. Denique vtrinque prelium (cùm pugnatum eſſet amplius quatuor horas) nox diremit. Pugna atrocior quàm pro paucitate propugnantium fuit. Nam ſupra ducentos quadraginta Anglos cecidiſſe præter ſauciatos compertum eſt. Francorum perpauci alioqui obſcuri nominis milites deſiderati. Obſidio deinde per paucos dies magis quàm oppugnatio fuit, propter vulnera militum & ſepulturam occiſorum: per quod tempus vt quies certaminum erat, ita ab apparatu operum ac munitionum nihil ceſſatum eſt. Itaque acrius de integro obortum eſt bellum, pluribúſque partibus cuniculi cœpti agi, admouerique tormenta: telis tormentíſque ſummotis Aurelijs, non datur libera muri defendendi facultas: quaſſatæ iam multæ partes propugnaculi erant, cōpluribuſque lapidibus ex arce turricularum ſubductis, repētina ruina pars eius concidit, pars reliqua procumbebat: hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat, Anglo cepiſſe iam ſe propugnaculum ſi paulùm adnitatur, credente, Aurelijs pro nudato vndique propugnaculo corpora opponentibus: nec vllo pedem referente, ne relicto à ſe loco hoſtem immitteret. Itaque quò acriùs & confertim magis vtrinque

pugnabatur,eo pluresvulnerabantur:nullo inter arma corporáq; vano intercedẽte telo. Cùm diu anceps fuiſſet certamen, & Aurelijs,quia præter ſpem reſiſterent creuiſſent animi, Angli quia nõ viciſſent,pro victis eſſent,obídque languentibus ipſis ac animo remiſſis,cùm expertiſſimus quiſq; minimè iam defendendum propugnaculum ac omninò deſerendum eſſe cenſeret , præſidiarij maioribus adactis tormentis, illud cum arce,ne munimenta hoſtibus & receptacula belli relinquerent,diruerunt:reſciſſoque ponte ſe in vrbem receperunt . Eo ipſó die (qui fuit ad nonum calend. Nouembris) Sariſberienſis ad arcem cum Glacida, & aliquot cohortibus cùm proceſſiſſet, vt ex alto oppidi ſitum deſpectaret,in eum locũ directo à turri diuæ Mariæ tormento,globus ferreus illi alterum oculum ac genam abripuit. Quo audito Anglis ex dolore metus , & Aurelijs ex gaudio ſtupor iniicitur . Poſt paucos dies ille Magduni(quò delatus fuerat)decedit: cum quo vires quoque Anglorum ceciderunt: Nam ſicuti telo ſi primã aciem perfregeris,reliquo ferro vim nocendi ſuſtuleris,ſic illo velut mucrone teli ablato duce, Anglorum vires hebetatæ ſunt:vt non tam illum amiſiſſe,quàm cum illo interiiſſe Angli viderentur . Nam neque hunc ante ducem vllum memorabile bellum in Francia geſſerant, nec poſteà virtutibus,ſed cladibus inſignes fuêre : vt manifeſtum ſit Anglorũ gloriam in Francia partam,& natam & extinctam cum eo fuiſſe:

eius

eius cadauer exenteratum, conditúmque aromatibus, in Angliam auectum ſepulchris maiorum illatum eſt. Fuêre non pauci mortales, qui huius mortem in religionem verterent, & diuinam eſſe iram interpretarentur, quòd & neglecto iureiurando, quo duci Aureliorum in Anglia captiuo fidem ſuam obſtrinxerat, vrbes Aureliæ ditionis fore incolumes, ipſam tamen vrbem Aureliam oppugnaſſet: & quòd ſacrilega manu, donaria antiquitus dicata templis, & religiosè vſque in eam diem cuſtodita, non cunctanter auferret, réſque precioſas in cœnobijs abſconditas, ſuam eſſe prędam diceret. Poſtremò quod expilato fano diuæ Mariæ Cleriacæ, aurea argenteáque donaria, nefando auaritiæ genere in ſcyphos & pateras conflaſſet. Hæc erant præter vaſa altaribus dicata, ſtatuæ paruæ, ſimulachra periculorum, omniúmque humanorum membrorum effigies, ſicuti ea religioſi mortales voto pro ſalute ſuſcepto exoluerant. Idque ingenti cum luctu multorum, muliercularumque præſertim crebris eiulatibus, quæ pietatis cauſſa conceptis votis imaginem illam diuæ Mariæ inuiſere atque venerari conſueuerunt. Eo tempore, vt Aurelij quietē habuerant, nec laceſſentes nec laceſſiti per aliquot dies, ita nō nocte, nō die vnquā ab opere ceſſare: vt ponte reſciſſo nouas munitiones ad Pulchram crucem perducerent, in quarum ſuperiore platea impoſitis maioris generis tormentis, multa quotidie hoſtibus detrimēta inferre: nec perterriti a-

nimi aut demiſſæ ſpei ſignificationem dare. Contra hæc Angli feſtinare: mœnibus ne ingreſſus egreſſúſue cuiquam pateat, munitiones obiicere: turres ac caſtella agere: prorſus ab vtriſque nihil reliquum fieri. Nō magno deinde pòſt tempore circiter octingenti vtriuſque armaturæ equites cum magna peditum Italorum copia, iuſſu Caroli regis (qui tunc Biturigibus agebat) Aureliam cenfluxêre: quibus præſtantiſſimi erāt duces Ioānes Nothus Aurelius, Sāſeuerus equeſtris Francorum militiæ archiſtrategus, ſummíq; vir ordinis, Bullixus, Iacobus Chabanæus, Chalmontius, Thealdus Valpergneus, Stephanus Vignolleus cognominatus Hira, Broſſius, Bouſſacus omnes ingenij & animi robore mētíſq; magnitudine ſuſpiciendi, ſummáque rei militaris ſcientia. Eodémque tempore, Angli arci & munitionibus quas perfecerant, Glacidam virū fortem & ſtrenuum, cum quingentis delectis militibus pręficiunt & in duas ſeſe acies pandunt, diuerſóque itinere alij Magdunum, alij verò Gergeum ſe contulerunt. Quo etiam die excurrendo populādóque per vallem Ligeris amnis, domos vacuas hominibus incēdunt: & quoniam ferro non poterant in homines, in ædificia igne graſſantur. Pauliſper Aureliorum animos recreauit repentina Anglorum profectio, tametſi vrbis oppugnatio ſegnior non eſſet, Glacida ita impigrè rem gerente, vt maiorē exercitus partem abeſſe nec ciuis nec hoſtes ſentirent. Interim Aurelij

certiores

certiores facti, Anglorum ingenteis copias ad vrbem oppugnãdam cogi, quòd omni ab oppidi latere, omnéſque ad portas erant ſuburbia in agrum porrecta longo pleráque tractu, lõgíſque viis, quorum partem Aurelij ciues animi cauſa magno ſumptu exędificauerant, conſilio ciuitatis conuocato docuerunt præfecti, ſalutis cauſa rei familiaris cõmoda negligenda. Itaque ſuburbia quæ non munitione & loci natura à periculo eſſent tuta, ne ijs Angli tanquam propugnaculis ad oppugnandam vrbẽ vterentur (maximè quòd cognorant Auguſtinenſium templum quia non planè dirutum fuiſſet magno vſui Anglis fuiſſe, firmiſſimę munitionis & caſtelli inſtar prębuiſſe) incendi oportere. Hæc ſi grauia aut acerba videantur, multò illa grauiùs æſtimari debere, capta vrbe liberos, coniuges, Anglorum ſubire ſeruitutem, atque interfici, quæ ſint neceſſe accidere victis. Omnium conſenſu hac ſententia probata, vno die domus ingenio ac ſumptu extructę, quibus nulla in Francia priuata ædificia elegantiùs concinniúſque ędificata illa ætate conſpiciebantur, vnà cum delubris ſacris Agniani, Michaëlis, Victorini, Dominicanorum, Frãciſcanorum, Carmelitarum, Mathurini incenduntur: omnibus in partibus incẽdia conſpiciebantur, quæ etſi magno cum dolore omnes ferebant, tamen hoc ſibi ſolatij proponebant, quòd ſeruata vrbe celeriter omiſſa recuperaturos confidebant. Atque haud ita multò pòſt celeriter magna multi-

tudine peditatus equitatuſque coacta, Talbotus & Deſcallæus noui Aurelijs hoſtes acceſſerũt cũ magna vi baliſtarum, armorum, telorum, ac tormentorum omnis generis: quorum pilæ ſiliceæ octoginta & ampliùs pōdo ſępiùs emiſſæ, & muri pariter & interna vrbis ædificia diruebāt. Nec verò Anglis minor metus minuſque inerat periculum, cùm pilæ ferreæ ab munitionibus, quas erectas ad Pulchram crucem diximus, per feneſtras adactę, interiora arcis ędificia diruerēt, multóſque diſiectu lapidum fractorúmque parietum ruina paſſim opprimerent. Neque vllus periculo vacuus locus tota arce cuſtodibus interdiu, vel noctu relinquebatur. Nam Aurelij cōſtitutis ſemel certo in libramento maioribus tormentis, atque his ad libellam directis, etiam per tenebras in ea quæ antè deſtinaſſent loca, pilas certiſſima ratione coniiciebant. Sed in dirigendis tormētis ſibi primas partes opinione hominum vendicabat quidam Lotharingus natione (vulgò magiſtrum Ioānem vocabant) cuius plurima opera in ea obſidione fuit. Hic enim adeò peritè glandes dirigebat, vt ſingulis propè horis ex colũna Pulchræ crucis deſtinatis ac certis colubrinę ictibus, multos veluti per iocum ac voluptatem interficeret. His rebus cōmoti Angli, magno cratium, ſcalarum, harpagonũ numero effecto, media nocte ſilentio ex arce egreſſi, ad eas munitiones accedunt. Subito clamore ſublato crates proijcere, fundis, ſagittis, tormentis, lapidibus noſtros de vallo deturbare, reliquáque quæ ad oppugnationem

nem pertinent adminiſtrare: noſtri vt ſuus cuique erat locus attributus, ad munitiones accedere: fundis libralibus, ſudibúſque quas in opere diſpoſuerāt, ac glandibus Anglos perterrere: proſpectu tenebris adēpto, multa vtrinque vulnera accipiuntur, complura tormentis tela conijciuntur: multis vndique vulnerib⁹ acceptis nulla munitione perrupta cum iam lux appareret, veriti Angli ne ex vrbe eruptione circunuenirentur, ſe ad ſuos receperunt. Sub id quoque tempus tormentum quod ab inſigni tormentorum magiſtro Gulielmo Duiſiæo confici iuſſerant Aurelij (huic canis nomen indiderunt) ad portulā querculi collocarunt: eíque adiunxerunt tormenta duo inuſitatæ magnitudinis rudi veterum ſeculo fabrefacta, quorum alterum ab oppido Franciæ Monſarginus: alterum ab terribili ictus violentia Riflardus vocabatur, quibus ingētes ſaxci globi in propugnacula Anglorum cum maximo omnium terrore atque periculo emittebantur. Interceſſere pauci dies veluti tacitis inducijs vtrinque quiete ſumpta, per quos ingens vis Anglorū ducibus Lāceloto Liſlæo, Talboto, Deſcallæo ad vrbem oppugnādam venit, atque ad fanum Laurentij conſedit. Illud fanum Aurelij ad famam venturi hoſtis, multáſque alias ædes diuorum ſacras, & perampla cœnobia Magdalenæ, Enurtij, Lupi, quibus hactenus pepercerant, ſolo æquarunt: ne illa diuino cultui excitata, deterrimo generi militum diuerſoria præberēt: & quæ pla-

candi numinis adyta fuerant, fundēdi ſanguinis humani officinæ fierent : quóque die caſtra poſuerunt Aurelij, Notho Aurelio, Sanſeuero, Iacobo Chabanęo ac Hira ducibus, graui eruptione conflixerunt : ſed paucis vtrinque deſideratis in vrbem compulſi ſunt. Biduo pòſt ab inſigni generoſóque certamine, quatuor equitum inexpectatæ celebritatis ſpectaculum eſt editum : cum duo corporis & animi vigore florētiſſimi Vaſcones qui Hyræ ſigna ſequebātur, Gaſquetus & Vedillus, totidem ex hoſtibus prouocaſſent. Præferebatur certamini titulus, ſi qui ex Anglis equeſtri gloria illuſtres eſſent, qui pro patria decurrere vellent, hos contra in ſtadio parem ad numerum ſtaturos Francos, & ſuę atque alienæ virtutis ſine fraude periculū eſſe facturos. Prodiere duo Angli: locus iuxta caſtra ſub publica fide funibus circumſeptus & præſidio vallatus certantibus conceſſus, cùm pari numero ex Francis & Anglis delectæ cohortes, pugnantes ſimul, & ſpectantes ab omni iniuria defenderent. Concurſum eſt infeſtis haſtis magno ardore, ſummis vtrinq; viribus : ſed ſumma laus tandem Francis ceſſit. Nam cùm Gaſquetus ſuperior euaſiſſet, Anglo ephippio excuſſo, Vedillúſq; & aduerſarius mutuo ictu penetratis vſque ad interulam tunicam ſolidiſſimis thoracibus, cùm vi tum cōſtantia pares extitiſſent, dirempta eſt pugna, ne tantæ virtutis homines, qui non hoſtili rabie, ſed ingenuo quodam corporis atque animi vigore concurrerant

rant,poſtquam primum & maximum vitæ periculum euaſiſſent, non gloriæ, ſed fati caſibus ſe obiectare viderentur. Prima inſequentis anni (qui fuit vigeſimus nonus ſupra milleſimum & quadringenteſimum) pugna admodum cruenta, magnis vtrinque clamoribus inter vicum Flamberti & portam Vulpinam commiſſa eſt. Ibi cùm noſtri milites impetum hoſtium egregiè ſuſtinerent, atque aliquot horis fortiſſimè pugnaſſent, & paucis vulneribus acceptis complures ex illis occidiſſent, Angli omnem caſtris equitatum ſuis auxilio mittunt. Aurelij terga vertunt, fugientibus equites inſtant: fit magna cædes, multi capiũtur, plures vulnerantur: inter quos etiam vir fortis Abbas Cerquéceus ętatis ac ingenij vigore ad tractãda arma, q̃ ad obeunda ſacra paratior, grauiter vulneratus eſt. Erat ab ea regione portæ Vulpinæ proxima turris terrea muro coniuncta, quam magna celeritate & diligentia Aurelij excitari mandauerant, vt eſſet toti ei lateri contra hoſtium exercitum munitio ad eorum impetus repellendos (is locus ad hunc vſque diem propugnaculi nomẽ retinuit ad paruam Lanienã: nec longè ab eo loco portæ Vulpinæ veteris veſtigia conſpiciuntur) eum locum nonnunquam interdiu, ſæpius noctu oppugnare conati Angli, operis munitione, & militum concurſu, & telis repulſi fuerant. Quod ægrè paſſi Anglorum duces, cohortes ex ſuis magnis propoſitis præmijs incẽdunt, vt aggredi caperéque munitionem vel-

lent, qui re magno animo ſuſcepta, intempeſta nocte eò ſe audaciſſimè contulerunt: & maximo clamore quaſi parta iam atq; explorata victoria ſcalis vallum aſcendere cęperunt: Aurelij celeriter ad arma concurrunt: vallum conſcendunt: atrox prælium cum multorum vtrinque cede initũ: Angli intra munitiones ex omnibus partibus tela coniicere: alij vallum manu ſcindere: alij foſſas complere. At tanta Aureliorum virtus atque ea præſentia animi fuit, vt cùm vndique maxima telorum multitudine premerentur, non modò demigrandi cauſſa de vallo decederet nemo, ſed penè ne reſpiceret quidem quiſquam: ac tum omnes acerrimè fortiſſiméque pugnarẽt. Hic dies Aurelijs longè grauiſſimus fuit, ſed tamen hunc habuit euentũ, vt maximus numerus hoſtium ex omni parte lapidibus ac telis coniectis vulneraretur atque interficeretur, vt ſe ſub ipſo vallo cõſtipauerant, receſſúmque primis vltimi non dabant. Ita cùm magno detrimento repulſis Anglis, duces vtriuſque exercitus hoſtiũ, cohortes aliquot ex omni numero deligunt quæ maximam virtutis opinionem habebant: quid quoquo pacto agi placeat, occultè inter ſe conſtituunt, adeundi tempus definiũt: horam tertiam matutinam, ijs copijs Talbotum & Lancelotum Liſlęum præficiunt. Hic ex caſtris Laurentianis hora conſtituta egreſſus, ad eam munitionem quam ſuprà demonſtrauimus contendit, eodémque tempore reliquæ copiæ duce Talboto ſeſe

pro

pro munitionibus Pulchræ crucis oſtendere cœperunt. Pugnatur vno tẽpore duobus locis vtrinque ingenti clamore ſublato, atque omnia tentantur: quę minimè viſa pars firma eſſe, huc concurritur. Aureliorum manus tantis copijs diſtinetur: nec facilè pluribus locis occurrit. Nothus Aurelius nouas cohortes laborãtibus mittit, ipſe adit reliquos: cohortatur ne labori ſuccumbant, omnium ſuperiorum dimicationum fructum in ea hora docet cõſiſtere: ad extremum Angli iniquitate loci & telorum ac lapidum maximè procella retardati atque deiecti, re infecta rediêre. Diebus inſequentibus non ſemel idem propugnaculum aggreſſi hoſtes, eundem ſemper euentum habuerunt. Nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittebatur, quæcunque ad proximi diei propugnationẽ opus eſſent, noctu cõparabantur. Interiectis deinde aliquot diebus, Lodoicus Culanus Frãciæ Thalaſſiarchus, vir domi nobilis, & multis militiæ geſtis clarus, Aurelijs ſubſidio venit, adduxítque grauis & leuis armaturæ delectos equites & ſpectatæ fidei ferè ducentos, qui ad Turriculas cum ſuis prouectus, adortúſque hoſtes ſubita incurſione, multis cæſis, Ligerim ad portum diui Lupi trãſgreſſus, Aureliam negotio fortiter confecto venit, maximãque virtutis opinionem apud omnes vindicauit, qui tantum facinus ſingulari fœlicitate peregiſſet. Eo pręlio ipſe ſublatus, quòd ducentis equitibus maximam hoſtium multitudinem propu-

liſſet, poſtero die (qui fuit Epiphaniæ ſacer) eruptione facta cum Sanſeuero & Thealdo Valperguæo, cum hoſtibus qui erant in ſtatione pro caſtris collocati, acriter pugnauit. Sed cùm illi ſtationes diſpoſitas haberent, atque alios alij deinceps exciperent, integríque & recentes defatigatis ſuccederent, Culanus receptui cecinit, atque ita diremptum eſt prælium. Omnia experti Angli, quòd res nulla ſuccederet, duo propugnacula ex vtraque ripa Ligeris, continenti totius exercitus labore erexerunt, vnum ad diui Laurentij, alterum è regione ad diui Prinçi fanum, foſſáq; vallo, & aggere præalto munierunt: eo conſilio vti fruméto commeatúque qui ex Siligonia ſupportabatur, Aurelios intercluderét. Eo enim loco, Ligeris vado tranſiri poterat, vt vtrũque mutuis auxilijs ſubitò traducédis alteri præſidio foret, atque præſidium vtrique quod ſatis eſt viſum imponunt. Quo etiam tempore Biturigibus magna vis ſulphurei pulueris, minorum tormentorum, baliſtarum, armorum, telorúmque omnium ac commeatuum ſubmittente Carolo rege Aureliã aduecta eſt: Turriculæq; maioris torméti violétia, pinnarum corona, ingenti murorum ruina edita, interfectíſque aliquot Anglis ita enudatæ ſunt, vt nemo iam ęditis in locis conſpiceretur. Interiecto deinde tempore Nothus Aurelius, Sanſeuerus & Chabanęus, audaci cõſilio, intempeſta nocte, de improuiſo caſtra Laurentiana circũueniunt. Quod magnæ ſibi gloriæ futurum

turum apud ciues, atque adeò ipſum regem Carolum rebantur, ſi nō defenſuros modò mœnia, ſed hoſtium caſtra adoriri auſuros ſe oſtenderent. Angli perculſi tumultu inſolito, arma capere: alij ſeſe abdere: pars territos confirmare: trepidare omnibus locis: vis magna hoſtium, cœlum nocte, atque nubibus obſcuratum, periculū anceps. Tandem cōiuncto ad tumultum vniuerſo exercitu, ac primò ſagittarijs funditoribúſque circuniectis, poſtea leuis armaturæ magna multitudine miſſa, Aurelij cùm premerentur, veritus Nothus Aurelius, ne non reducti, ſed reiecti viderētur, maiúſque detrimentum caperetur, ſuos cohortatus, in hoſtes impetum fieri iuſſit: milites incitati, curſu præcipites Anglos egerunt, noſtri verò qui ſatis habebant ſine detrimento diſcedere, compluribus interfectis quietiſſimè ſe receperunt. Non parua tanto auſu collecta apud ciues gratia, cùm non ad inanem victoriæ ſpem, ſi pari ſucceſſu primis initijs media reſpondiſſent, operam longè promptiſſimā ea nocte nauaſſe dicerentur. Sed nox atque præda caſtrorum, quominus victoria potirētur, remoarta ſūt. Nec multò pòſt venere in caſtra milites mille ducenti, Ioanne Faſcoto duce, qui quòd cōmeatū affatim, & pulueris ſulphurei pilarúmque & tormentorū apparatum adduxiſſent, ſumma omnium Anglorum gratulatione excepti ſunt. Poſtero die qui fuit decimus ſeptimus Ianuarij, accidit, quod portenti loco miraculóque Aurelijs fuit, vt pi-

la maioris tormenti è munitionibus Anglorum emiſſa ad Parrhiſinam portam (vulgò Bauieriam appellant) in cœtum centum & ampliùs hominum caderet, ſic vt vni tantùm militi Franco calceus illæſo pede abriperetur. Eodem quoque die ſex Franci totidem ex hoſtibus ad certamen prouocarant, nulla quidem priuata ſimultate: ſed vt ſi eſſent aliqui in caſtris Anglicæ indolis contrà progrederentur, & paribus armis pro gloria decertarent: cúmque iam indictis inducijs vt omnes ſpectaculo intereſſent, locus (cui colũbario Turpini nomen erat) ſub publica fide deſignatus & paratus eſſet (is locus hoc tẽpore, vrbe nimirũ maximè adaucta, columbarij vicus appellatur) Angli, quanquam auidè expectantibus Francis atque prouocantibus, auſi prodire non ſunt. Gaſteliernis ſub hæc ciuis nobilis ac ſtrenuus dum in hoſteis baliſtam dirigeret, tormento è Turriculis emiſſo interſectus eſt. Eodem tempore cùm mercatores quidam magnam pecoris, cõmeatus, rerumq́; venalium copiam priuato conſilio Aureliam conueherent, in itinere quorũdam è Chandillonio vico proditione ab Anglis intercepti, exuti præda ac fugati ſunt. Quo tumultu ad vrbem perlato, Aurelij ad recuperandam prædam quam Angli ad diuum Lupum traiiciebant, vindicandáſque iniurias vehementer excitati erumpunt, & ad molas frumentarias diui Agniani Ligerim traijciunt. Erat ab ea parte haud longè à pago diui

diui Ioannis (cui ab albore nomen eſt) locus ſylueſtris crebris arboribus enatis & rubis ſentibúſque interiectis, quò non modò non intrari, ſed ne perſpici quidē introrſus poſſet. intra eum locum Angli magnam manum collocarant: in aperto loco ſecundum flumen paucæ ſtationes equitum videbantur: equites Franci cum funditoribus ſagittariíſque flumen tranſgreſſi cum hoſtium equitatu prælium commiſerunt. Cùm ſe illi identidem in fruticetum ad ſuos reciperent, ac rurſus è fruticeto in noſtros impetum facerent, neque noſtri longiùs quàm quem ad finem porrecta ac loca aperta pertinebant, cedentes inſequi auderent, ſubitò omnibus copijs prouolarunt, impetúmque in noſtros fecerunt. Aurelij vbi præter ſpem quos fugere credebant infeſtis ſignis ad ſe ire viderunt, impetum modò ferre non potuerunt: ac primo concurſu in fugam coniecti flumen repetunt: ibi perpauci aut viribus confiſi tranare contendunt, aut lintribus inuentis ſalutem ſibi pepererunt, reliquos tranſire conantes conſequuti gladiis partim ceperunt, partim interfecerūt. Nec multis inde diebus Angli ingenti repētinóq; impetu & magnis clamoribus propugnaculum Vulpinæ portę adoriūtur. Milites Aureliúſque ſimul populus ad tumultum excitati, impigrè arma capiunt: & nullo neque certo ordine, neque imperio, vel retinente Sanſeuero alijſque tribunis, vrbem egreſſi hoſtem inuadunt: Angli alij poſtremos cædere, pars à ſi-

niſtra ac dextra tentare, infenſi adeſſe, inſtare atque omnibus locis Aurelios cõturbare: facies totius negotij varia, incerta, fœda atque miſerabilis. Diſperſi à ſuis pars cedere, alij inſequi, neque ſigna, neque ordines obſeruare: vbi quemque periculũ ceperat, ibi reſiſtere ac propulſare: arma, tela, equi, viri, hoſtes atque ciues permiſti, nihil conſilio neque imperio agi, fors omnia regere. Itaque multum diei proceſſerat, cùm etiam tum euentus in incerto erat. Denique omnibus modis labore & æſtu languidis Aurelijs, Sanſeuerus vbi videt Anglos inſtare minùs, paulatim milites in vnum conducit, ordines reſtituit, ſimul & cohortes quæ in ſtationibus erant, iñ eam partem proficiſci iubet, orare, & hortari milites ne deficerent animo. Nec Lãcelotus Liſlęus qui Anglorum copijs præfectus erat, quidem interea quietus erat, circuire, hortari, renouare prælium, & ipſe cum delectis tentare omnia, ſubuenire ſuis, hoſtibus dubijs inſtare: denique amiſſo loco Angli fuſi fugatíque, permulti interiere, pleroſque velocitas tutata eſt: eo die milites Aurelij ſunt multi deſiderati. Sanſeuerus concione aduocata temeritatem cupiditatemque militum reprehendit, quod ſibi iudicauiſſent quò procedendum aut quid agendum videretur, neque à tribunis militum retineri potuiſſent: quantopere eorum animi magnitudinem admiraretur, tantopere licentiam arrogantiamque reprehendere: quòd plùs ſe quàm duces de exitu rerum ſentire exiſtimarent

marent:nec minùs ſe in milite modeſtiam & cõtinentiam,quàm virtutem atque animi magnitudinem deſiderare. Hac habita concione ad extremum oratione confirmauit militum animos, ne ob hanc cauſam animo permouerentur: neu quod confuſio attuliſſet id virtuti hoſtium tribuerent. Tentauerunt hoc idem Angli paucis pòſt diebus, maioréque cum fiducia multò maioribus copijs coactis, ad idem propugnaculum eruptione pugnauerunt. Sed Aurelij proximæ pugnæ caſu admoniti, omnia ſumma diligentia ad defenſionem parauerant. Itaque pluribus ex illis crebra tormentorum emiſſione fœdè miſeréque interfectis, reliquos in caſtra repulerunt. Cecidit eo prælio Anglus quidam magni nominis (verùm nomen authores non adiiciunt) quem ſemianimem nonnulli equitum in pedes deſiliẽtes, ſublatũ in caſtra multo cum luctu retulerunt. Redierant à rege per eos dies Villarius, & Santraila cũ Potone fratre, quos legatos ad eum Aurelij miſerant, orantes vt auxilia mitteret: quando in ea fortunæ iniquitate neque opem aliunde implorare, neque præſentia ſubſidia afflictis rebus expectare poſſent: in cuius rei celeritate totius Frãciæ ſalutem ac dignitatem eſſe poſitam. Rex tot tãtiſque obſeſſus rebus cui rei primò occurreret ambigebat: ijs tamen propediem auxilia ſe miſſurum pollicitus eſt: non quia facere poſſet quæ promittebat, ſed vt ſpe impletos in ſocietatis iure retineret. Angli interim vt incommoda ſar-

cirent,cùm viderent Frãcicam aciem portæ Parrhiſinæ propugnaculo eductam,eo loco imprudenter collocatam, vbi aduerſi ſolis radij oculos magnopere perſtringebant, copias caſtris educunt,ex templóque impetu facto celeriter Aurelios pertubauerunt, atque in fugam cõiecerunt, neque priùs ſequendi finem fecerunt,quàm muro oppidi,portiſque appropinquarent. Sed præſidiarij à propugnaculo tormenta emittentes,& ſagittas ſaxáque maximè in ſubiectos iaculantes, eos viginti interfectis, ac captis compluribus auerterunt, vno ſuorum tantum amiſſo quẽ tormenti pila è vallo miſſa traiecerat. Atque inter hæc magno luctu occupata ſunt Anglorum caſtra,quòd inclytę virtutis ducem hoſtilis tormẽti ictu amiſiſſent. Nam Hyra & Lãcelotus Liſlęus tribunus militum Anglorum,fide data atque accepta ad colloquium cùm veniſſent,ac dirempto colloquio vterque ad ſuos ſeſe reciperet, ex vrbe emiſſa pila, Lanceloto caput abſcidit. Eo interfecto Aurelijs mirum in modum creuere animi,veluti cum eo duce Anglorum quoque vires concidiſſent. Ille enim erat vnus ex omnibus maximè timendus, erat ei cõſilium ad facinus aptum: cõſilio autẽ manus nõ deerat:nihil erat quod nõ ipſe obiret,occurreret,vigilaret, laboraret. Hunc hominem tam acrẽ,tam paratum,tam audacem, tam callidum, tam vigilantẽ, tam diligẽtem niſi Dei voluntate ſuſtuliſſent Aurelij,non facilè poſtea hanc tantam molem mali à ceruicibus ſuis de-

depuliſſent. Nec multò pòſt Sanſeuerus, Iacobus Chabanęus, Hyra, Couraſius cùm iam nihil magnoperè ſibi ab Anglis pertimeſcendum putarēt, copias ex vrbe educunt, atque ad caſtra hoſtium progreſſi, aciem idoneo loco conſtituunt, vt Anglos inſultando, prouocandóque ad certamen elicerent. Sed illi diſpoſitis vndique tormentis copias ita eduxerunt, vt à munitione minimè diſcederent. Deníque tantùm facto equeſtri pręlio, in caſtra ſeſe receperunt: Aurelij duces ſatis ad Anglicam oſtentationem minuendam militumque animos cōfirmandos factum exiſtimātes, in vrbē copias reducunt, ne quidem inſequutis hoſtibus. Per idem fermè tempus Sanſeuerus, Chabanęus, Hyra, Poto, Chailliæus cum ducentis equitibus vrbem egreſſi, alam vnam equitum Anglorū, duce Deſcallæo, longiùs è caſtris ad Magdalenæ progreſſam adorti, cæſis compluribus ac captis quatuordecim magna ex parte deleuerūt: quod tamen incommodum Angli paucis pòſt diebus aliqua ex parte ſarcierūt. Nam cùm Iacobus Chabanęus, Renaldus Frataineus, & Burgius Barra cum aliquot equitibus magno ſilentio vrbem egreſſi, Bleſas ad Claromontanum comitem proficiſcerentur, ab Anglis conſpecti in eos fit impetus. Cōſeritur ingenti tumultu prælium, & circunuenti ab omni parte fortiter depugnāt, ita vt tantæ multitudinis impetus egregiè, à paucis ſuſtineretur. Sed dum Angli à fronte à tergo lateréque omni acriùs ac inſolentiùs laceſſunt,

Burgius Barra cùm aliquot equitibus capitur. Chabançus & Frataineus ſeſe ab circũfuſis Anglis eripiunt ac ſeruãtur. Sub hæc Thealdus Valperguçus, & Ioannes Leſcotus non multò antè ad Carolum regem profecti legati, Aureliam redierunt: renuntiaruntque ab eo magno ſtudio comparari auxilia, eáque primo quóque tempore adfutura. Atque eodem tẽpore vtriusque armaturæ equites mille vrbem ingrediuntur: quibus cultu virtutéque nihil ornatius eſſe poterat. Inter quos eminebãt Gulielmus Stuardus Scotus, Gaucurtius & Verducanus, nec mulrò pòſt Dalebretus cum ducentis equitibus, Gilbertus Faiæus Borbonius equeſtris Francorum militiæ archiſtrategus. cum trecentis equitibus venerũt quibus acceſſerunt alæ ſclopetarij equitatus aliquot.

Interim cùm certis rumoribus ac nuntijs eſſet allatum Lutetia noua Anglis aduentare auxilia, Nothus Aurelius cum equitibus ducentis, Bleſas ad comitem Claromontanum mittitur, vt communicato cum illo conſilio, quibus in locis quamque ad diem Francorũ copiæ Anglis eſſent opponendæ conſtituerent. Itaque poſtridie eius diei Claromõtanus cum quatuor hominum millibus ad Roboretum diui Dionyſij (qui vicus abeſt ab Ienuilla quatuor paſſuum milibus, quemque vulgò Rouuereum appellant) quà Anglis erat iter faciendum conſedit, non omnino pleno exercitu, quòd non omnes qui expectabantur erant-

rantque in itinere equites peditéſque conuenerant. Alia ex parte Nothus Aurelius, Gulielmus Alebretus, Gulielmus Stuardus, Sāſeuerus, Grauillus, Santrailla, Hira, Poto, Verduranus cum militibus mille quingentis Aurelia profecti, alio oportuno loco, haud longè ab alijs, ſuos continent. Qui cùm hoſtes patentibus in campis diſſoluto agmine properare audiſſent, priuſquā munirentur, profligari poſſe iudicabant. Verū quia frequentibus nuntijs à Claromontano erat eis præceptum ne prælium cōmitterent, niſi ipſius copiæ propè viſæ eſsēt, vt vndique vno tempore in hoſtes impetus fieret, prælio abſtinere cogebantur. Hoſtes verò cùm omnia ferè ſuperiora loca multitudine armatorum completa conſpicerent, neque ſubſidio veniri interclusis itineribus poſſet: propè iam deſperata ſalute nonnullæ huiuſmodi à quibuſdam ſententiæ dicebantur, vt impedimentis relictis, eruptione facta, ijſdem itineribus qubus eò perueniſſent, ad ſalutem contenderent: maiori tamen parti placuit, hoc reſeruato ad extremum conſilio, interim rei euentum experiri. Breui itaque ſpatio interiecto, pro vallo carris obiectis cùm vndique munirentur, locis patentioribus cuneatim conſtiterunt, hoc animo vt ſi qua ex parte obuiam contraueniretur, acie inſtructa depugnarent. Iam funditores Frāci pilis miſſis Anglos laceſſere incipiebāt, cùm Ioannes Stuardus vir ſcotus è Stuarda regia familia, Scotorum equitum magiſter, qui eò cum equiti-

bus quater cẽtũ venerat, vt erat pugnaci ingenio, & ad omnẽ vel dubiæ pugnæ aleam parato, quin confligeret vel obteſtantibus obſiſtentibúſque alijs, retineri non potuit: priuſquam enim hoſtes longiùs recederent, confeſtim audendum, fortibúſque animis inuadendos iudicabat: vel exigua namque mora emitti è manibus, neque poſtea vt æqua conditione cõfligeretur occaſionem fore. Ipſius exemplo Gulielmus Stuardus frater, Nothus Aurelius, Oruallus, Ioãnes Meilachus, Mõpipeus, Caſtellobrunæus, Ioãnes Leſcotus, Verduranus, Rochachoartus, infelici cõſilio amotis equis, quo militibus exæquato periculo animus amplior eſſet, in pedes deſilierũt, aciéque inſtructa ad caſtra hoſtium contendunt: qui omnibus rebus ſubitò perterriti, cùm exiſtimarent omnes Francorũ copias aduẽtare, neq; cõſilij habẽdi, neque arma capiendi ſpatio dato perturbabãtur, vt copiáſne aduerſus hoſtẽ educere, an caſtra defendere, an fuga ſalutẽ petere, neſcirẽt quid pręſtaret Sed Fortuna quæ plurimũ poteſt cùm in reliquis rebus, tũ præcipuè in bello, paruis momẽtis, magnas rerum commutationes efficit, vt tum accidit. Nam Angli cognita Francorum paucitate, cùm longiùs abeſſe Claromontanum cum robore exercitus uiderent, eruptione facta, infeſtis ſignis tanta vi in Francos impetum fecerunt, vt maior pars conuerſa non ſolùm loco excederent, ſed protinus incitati fuga caſtra repeterent. Angli animos tollere, & in perculſos Francos acriùs

in-

incedere. Tum ſpectaculum horribile in campis patentibus, ſequi, fugere, occidi, capi, multi vulneribus acceptis, neque fugere poſſe, neq; quietẽ pati, niti modò, ac ſtatim concidere. Poſtremò omnia quà viſus erat, conſtrata telis, armis, cadaueribus, & inter ea humus infecta ſanguine. Hira & Poto frater qui haud longè à prælio cum turma equitũ conſtiterant, vbi ſocios premi & penè circunuẽtos teneri equites, funditores diuerſos, diſſipatóſque in omnes partes fugere, omnibus ferè cohortium præfectis aut occiſis, aut vulneratis, in his Notho Aurelio fortiſſimo viro, multis grauibúſque vulneribus confecto, vt iam ſe ſuſtinere non poſſet, hoſtes ab vtroque latere inſtare, & rem eſſe in anguſto vident, in primam aciem cum ſua turma procedunt, cẽturionibúſque nominatim appellatis, reliquos cohortati milites ſigna inferre in hoſtes iubent Horũ aduentu ſpe illata militibus, ac redintegrato animo, cùm pro ſe quiſque in conſpectu tãtorum virorum etiam in extremis ſuis rebus operam nauare cuperet, paulum hoſtium impetus tardatus eſt: quo facto ſeſe cum Claromontano coniunxerunt. In eo prælio ceciderunt ex Francis quadringenti & amplius homines, atque in his paulò clarioris nominis Alebretus, Oruallus, Gulielmus Stuardus, Verduranus, Chaſtellobrunęus, Rochachoartus, Ioannes Chabotus, & vir fortiſſimus Ioannes Stuardus ampliſſimo genere natus. Hic cùm fratri intercluſo ab hoſtibus auxilium ferret, illũ

ex periculo eripuit. Ipſe vulneratus quoad potuit fortiſſimè reſtitit, cùm circunuentus multis vulneribus acceptis cecidiſſet, atq; id frater qui iam prælio exceſſerat procul animaduertiſſet, citato pede, ſeſe hoſtibus obtulit, atque interfectus eſt. Claromontanus qui eo ipſo die equeſtri dignitate donatus fuerat, cùm ab alto ſociorum cædem fugámque conſpiceret, vt inſtructa acie deſcendere, atque opem laborantibus ferre vellet (quòd contra imperium prælium commiſiſſent) nulla ratione adduci potuit: ſpectator editæ cædis potiùs, q̃ circunuentis & oppreſſis adiutor. Quòd ſi cum ſuis (quorum erat magnus numerus) in hoſtes impetum audacter feciſſet, honeſtiorem res exitum habuiſſet. Id prælium vulgò vocatum eſt halecum: qua ratione nobis non conſtat, niſi fortè Angli pręter alios cõmeatus, magnam quoque halecum copiam ad Quadrageſimam (nam pugnatum eſt pridie idus februarij) cõueherent. His ſicut acta erant in vrbe nuntiatis, omnes relictis domibus per vrbem diſcurrere pauidi: alius alium ſciſcitari: authores nuntij requirere. Non pueros imprudentia, non ſenes debilitas, nõ mulieres ſexus imbecillitas domi tenet: adeò ad omnem ætatem tãti mali ſenſus penetrauerat: Alij fratres, aut filios, aut parentes deflere, cognatos alij, alij amicos chariores cognatis, & cũ priuatis caſibus querelam publicam miſcere. Iam ſeipſos, iam ipſam patriam perituram: miſeriorémq; incolumium quàm amiſſorum fortunam iudi-

iudicantes:ſibi quiſque ante oculos obſidionem, famē,& ſuperbos victoréſque hoſtes proponentes: iam ruinam vrbis & incendia,iam omnium captiuitatem & miſerrimam ſeruitutem recordantes, feliciores prorſus aliarum Frãciæ vrbium ruinas ducentes: quæ incolumibus filijs parentibúſque,tectorum tantùm ruina taxatæ ſint. Sic defletæ ac propè perditæ vrbi hoſtes victores ſuperueniunt, & obſidione grauiori circundant. Nothus Aurelius in vrbem reuerſus, Aurelios cōſolatus,cohortatúſq; eſt ne ſe admodū animo demitterent, néve perturbarentur incommodo: non virtute neq; acie viciſſe Anglos,ſed factum temeritate eorum qui prælium non expectatis ſocijs commiſerunt, vti hoc incommodum acciperetur: id tamen ſe celeriter maioribus commodis ſanaturum: adeſſe enim cum magno exercitu Claromontanum,quo vrbs ipſa facilè poſſit defendi:errare ſi qui in bello omnes ſecundos rerum euentus expectent. Interea æquum eſſe ab ijs communis ſalutis cauſſa impetrari, vt vrbem diligentiùs munire inſtituerent, quo faciliùs hoſtium repentinos impetus ſuſtinere poſſent. Fuit hæc oratio non ingrata Aurelijs, maximè quòd ipſe animo non defecerat tanto accepto incommodo,neque ſe in occultum abdiderat, & conſpectum multitudinis fugerat. Itaque vt reliquorum ducum res aduerſæ authoritatem minuunt: ſic huius ex contrario dignitas, incommodo accepto in dies augebatur. Sed tantis illis Aure-

liorum malis etiam repẽtinus Claromõtani Comitis ab vrbe diſceſſus veluti quidam ęrũnarum cumulus acceſſit. Nam ille paucos Aureliæ poſt cladem ad Roboretum diui Dionyſij acceptam commoratus dies, cum Hira, Lodoïco Culano Franciæ Thalaſſiarcho, Renaldo Carnutenſi Rhemorum Archiepiſcopo Franciæ Cancellario, Ioanne à diuo Michaële Aureliorum epiſcopo, & pluribus cohortium præfectis, militúmque delectorum duobus millibus, vrbe exceſſit. Quæ res Aureliorum animos, & eam ſpem præſertim quam de Comitis erga ſe voluntate anteà conceperant (quanquam ille ſe primo quoque tempore rediturum iureiurãdo polliceretur) magnoperè debilitauit. Complures iam Tribuni militum, & primorum ordinum centuriones, ſe planè deſertos, & ſalutem ſuam detractis omnibus auxilijs penè proditam querebantur: quódque fortibus viris quibus aperto in prælio egregiè mori non liceret, tam fœdè paulatim eſſet pereundum, dum ea & nihil demum profutura conſtantia, regium illam veriùs quàm vrbẽ tueri aduerſus vndique victorem exercitum conarentur: ſatisfactum abundè eſſe datæ fidei, cùm alijs ferè omnibus ad Anglos deficientibus, ipſi vni omnium ad extremum pro regis ſalute mortem oppetere minimè recuſarint. Inſani profectò eſſe cõſilij, pro rege à dijs pariter ac hominibus profligato ac deſerto perire malle, quàm victoris clementiam ac liberalitatem experiri: cùm facul-

cultates ei eſſent in tam opima victoria, ad gratiam, ſi ſe vrbémque maturè dederent, vberioribus præmijs referendam. Dum hos maximè ſermones in ſtationibus ſerunt, præfecti cōcilio coacto de exitu fortunarum ſuarum conſultabant: ac varijs dictis ſententijs, quarum maior pars deditionem, pars dum vires ſuppeterēt eruptionem cenſebant, non prætereunda videtur oratio Nothi Aurelij, propter eius ſingularem virtutem. Hic Ludouici ducis Aurelij Lutetiæ noctu à percuſſoribus immiſſis per Ioannem Burgundię ducem cæſi filius ſpurius fuit, & magnæ habitus authoritatis. Nihil (inquit) de eorum ſententia dicturus ſum, qui turpiſſimam ſeruitutem deditionis nomine appellant, neque hos habendos ciuium loco, neque ad conſilium adhibendos cenſeo. Cum ijs mihi res ſit qui eruptionem probāt: quorum in conſilio omnium veſtrum conſenſu, priſtinæ reſidere virtutis memoria videtur. Animi eſt iſta mollicies nō virtus, inopiam pauliſper ferre non poſſe: qui ſe vltrò morti offerant faciliùs reperiuntur, quàm qui dolorem patienter ferant. Atque ego hanc ſententiam probarē (nam apud me multùm dignitas poteſt) ſi nullam præterquam vitæ noſtrę iacturam fieri viderem. Sed in conſilio capiendo omnem Franciam reſpiciamus, quæ in huius vrbis incolumitate conſiſtit: nolite eā aut ſtultitia veſtro auxilio ſpoliare, aut temeritate veſtra, atque imbecillitate animi proſternere, ac perpetuæ ſeruituti addicere. Quid e-

nim aliud petunt Angli,aut quid volunt niſi inuidia adducti, quos fama nobiles potentéſque bello cognouerunt,horum in agris ciuitatibúſq; conſidere,atque his æternam iniungere ſeruitutem? neque enim vnquam alia conditione bella geſſerunt. Reſpicite cæteras Franciæ vrbes, quæ ſecuribus ſubiectæ,perpetua premuntur ſeruitute,quæque omnia patiuntur,quę crudeliſſimi atque importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſas ciuitates edunt. Omnes rapiunt, ſpoliant, verberant,vulnerant,occidunt, conſtuprant matronas: fiunt in virgines ingenuas raptus ex cōplexu parentum: quotidie capiuntur vrbes quæ deditionem fecerunt, quotidie diripiuntur: dies noctéſque paſſim omnia mulierum puellarúmq; quæ rapiuntur atque aſportantur, ploratibus ſonant. Proinde videte an veſtram vrbem fortibus animis ſeruare,an crudeliſſimo atque auariſsimo hoſti prodere malitis. Perpauci ac fermè optimus quiſque Notho aſſentiebantur, ſed (vt plerunque fit)maior pars meliorē vicit. Itaque Potonem,Santraillam,& cū eo idoneos ex numeró ciuiū,nō ad Anglos, ſed ad Philippū Burgundionem,qui de deditione cum eo agant,legatos decernunt:qui Aureliæ vrbis & tot fortiſſimorū hominum ſalutem demiſſè ac ſuppliciter illi cōmendent, deprecantes ne veteris neceſſitudinis quæ Burgundionum familiæ cum Aurelijs ducibus extitiſſet, obliuiſci vellet: pertinere porrò ad publicam Franciæ totius exiſtimationem, &

ad

ad ipſius ducis dignitatem, vrbem Aureliam à barbaris exercitibus ſeruari: quam ſi vnam peſſundabunt, tutum illum reliquóſque deinceps Gallos principes non futuros: decere ipſum qui in Galliæ præclara parte natus cœlum hauſerit, reliquos Gallos tueri potiùs, quàm exterarũ nationum, plúſque per ſe appetentium vires opéſque, quibus vaſtitatem non modò Franciæ, ſed etiam vniuerſæ Galliæ inferant, augere. Burgundio Aureliorum animos verbis confirmauit, pollicitúſque eſt ſibi eam rem curæ futuram: magnã ſe habere ſpem, & beneficio ſuo, & authoritate adductos Anglos, finem obſidioni facturos: & ſecundum ea multæ eum res hortabantur, quare ſibi eam rem cogitandam & ſuſcipiendam putaret. Nam tametſi incredibili vlciſcendæ iniuriæ cupiditate ferebatur, cùm tamen & Anglorum regem magnæ per ſe potentiæ, multò maiorem ſuo permiſſu fieri, & illam nationem in poſſeſſionẽ Franciæ venire ſibi reliquíſque principibus Gallis periculoſum exiſtimaret futurum, neque homines feros ac barbaros temperaturos, quin cùm omnem Frãciam occupaſſent, in Burgundiam exirent, exploratum haberet, quàm mãturrimè occurrendum putauit. Quamobrem ad ducem Bedfordienſem, quem ad tutelam captarum in Francia vrbium Anglorum rex reliquerat, profectus eſt, ab eóque poſtulauit, quoniam ſuo beneficio Anglus, Franciæ rex appellatus eſſet, hanc ſibi gratiam referret, vt Aureliorũ du-

cem in Anglia captiuum propinquum ſuum iniurijs non laceſſeret, néve Aureliæ vrbi bellum fieri pateretur: ſi ita faceret ſibi perpetuam gratiam atque amicitiam cum Anglis futuram. Bedfordienſis verò tumens ex ſucceſſu rerum ſpernere iam ipſum Burgundionem ſuperba ac barbara inſolentia cœperat. Itaque reſpondit minimè conuenire cùm ipſe plagas feris tetendiſſet, capturam alteri cedere.

Hoc ſuperbo reſponſo offenſus Burgũdio, ſtatim tubicinem in caſtra Anglorũ miſit, qui omnibus ſuæ ditionis hominibus denũtiaret, vt continuò caſtris excederent: id ni feciſſent, magno eorum capitis periculo futurum. Iam Franciæ tempora ſummum aliquem ducem poſtulabant, qui tot hoſtibus capitali Franci nominis odio irruentibus obſiſteret: tantamque vim atque impreſſionem ſuſtineret, & imminẽtem procellam cœleſti fretus auxilio, in hoſtes auerteret, qualem diuinitus obtigiſſe rei exitus loquitur. Nam virguncula quædã obſcuri generis in Barrenſiũ ducatu ad Dompremium valliſcoloris agri vicum, Iacobo Darco patre, ac Iſabella matre nata (dubio procul afflata numine) rem inclinatam fortiter reſtituit, Anglos Francia exegit, Carolum Rhemos perduxit: illíque ut ratum imperium more maiorum fieret effecit: Aureliorum vrbem graui obſidionė liberauit. Huic virgini (dũ hæc ſic ad Aureliam adminiſtrantur) patris oues ruri paſcenti, ſpecies quędam humana auguſtior obuer-

uerſata eſt : ad cuius occurſum cùm pauore conſternata propéq; exanimata fuiſſet. bono animo eam eſſe iuſſit, & vt Carolum regem adiret mandauit, vt & Aureliã obſidione liberaret, & ei regnum aſſereret. Et quanquam haud ſanè liber erat religione animus, verecũdia tamen timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret. Sed cùm eadem illa ſpecies iterum ei obuerſata eſſet, conſilio propinquorũ adhibito cùm viſa atque audita expoſuiſſet, cõſenſu inde haud dubio omnium, ad Robertũ Baudricurtiũ Valliſcoloris præfectum deducta eſt : vbi primò riſu excepta ac ludibrio habita eſt. Sed cùm Baudricurtium de clade ad Roboretũ diui Dionyſij accepta, déq; Aureliorum periculo admoneret, eámque honeſtam ac ſanæ mentis iudicaret, quod etiam omnium municipum teſtimonio quęſtione habita comprobatum fuerat, virili veſte indutã duobus equitibus Ioanne Metenſi & Bertrando Pulengeio, duobúſque ex fratribus comitatam, ad regem (qui tum Chinonij agebat) miſit, ad quem nullo hoſte prohibente, aut iter demorante, incolumis cũ ſuis, paucis diebus cùm veniſſet, regemque ipſum (quem nunquam viderat) data opera minùs pretioſis veſtibus indutum inter proceres regio habitu ornatos agnouiſſet, admiratus nouitate rei, maximéque quòd tutum ac paratum iter habere potuiſſet, cùm tantum terrarum in tergo reliquiſſet, tot hoſtiles vrbes, tot infenſos populos, eam comiter excepit, præſentibúſque om-

nibus proceribus attẽtiſſimè audit. Eadem autem illa quæ dudum Baudricurtio, ingenti omnium admiratione cùm enarraſſet, rex vt morem ſuperiorum regum imitaretur, qui vti regni proceres viríque prudentes humanis ac diuinis legibus maturè perſpectis faciendum eſſe cenſerent, aliquid facere conſueuiſſent, rem totam ad maius frequentiúſque concilium detulit: ad quod cùm Reguli fermè õnes, & ſacrati viri ſacerdotijs inſignes conueniſſent, adeò eius oratione õnes qui verba, habitum, oris effigiem, & cuncta denique in illa admirabantur ſunt cõmoti, vt Carolus qui Fortunæ ornamentis deſtitutus amiſſi regni ſpeculaturus euentus ad Delphinates ſe recipere cogitabat, vt inde conducta mercenaria militum manu bellum repararet, nulla interpoſita dubitatione non modò bellum conſtantiſſimè ſuſtinendum, verũetiam hoſtes (viragine duce) audaciore cõſilio illatis armis præoccupãdos eſſe decreuerit: cùm vigere in illius animo non tantum virileis, ſed humana virtute auguſtiores ſpiritus apertè conſpiceret. Maximè verò regem & proceres omnes in ſui admirationem adduxit, ꝙ & quo die pugnatum eſſet ad Roboretũ diui Dionyſij Baudricurtium admonuiſſet, & quòd neſcio quid arcani regi ipſi, pręſente eo qui à cõfeſſione ipſum expiare erat ſolitus, detexiſſet. Inter cætera tamen vel pręcipuè illud mirabile fuit, quòd offerẽtem regem inſignem enſem obteſtata ſit, vt enſem quẽdam quem ad vicum Turonen-

ronenſis agri diuæ Catherinæ fano nobilem aſ-
ſeruari diuinitus præſenſerat, ſibi iuberet adferri:
qui illic inuentus eſt à multo vetuſtatis ſitu rubi-
ginoſus, & ex vtraque parte (vt ipſa prædixerat)
lilijs diſtinctus. Ea deinde, primùm Pictauiũ ad
concilium, quod vulgò Parlamẽtum appellant,
vt eius quoque auctoritate quæ diceret compro-
barentur, ac demũ Bleſas, vt illic pecunia armis
auxilijſque inſtrueretur, eſt deducta. Mirum verò
eſt quod iſtius loci incolę affirmant, pyrum arbo-
rem ſub qua illa ſedebat, cùm vt regẽ adiret pri-
mò cęleſti voce monita eſt, neque cariem, neque
vetuſtatem ſentire, neque fulmine tangi, neque
pluuia, grandine, aut niue intingi, Cognito (vt
ad incœptum redeamus) in vrbe Bedfordiẽſis re-
ſponſo, tantus luctus excepit, vt vrbs ab hoſtibus
capta eodem veſtigio videretur. Aurelij tamen
ſpe omni pacis depoſita, nihilo ſegnius ad defẽ-
ſionem vrbis omnia apparare cœperunt: tantá-
que omnium conſenſio fuit libertatis vindican-
dæ, & priſtinæ belli laudis recuperãdæ, vt quan-
quam tot tantíſque incommodis conflictarẽtur,
omnes tamen & animo & opibus ad propulſan-
dum bellum incumberent. Eſt interim animad-
uerſum ab Anglis ex crebris Aureliorum eru-
ptionibus magno ſibi eſſe præſidio poſſe, ſi pro
caſtello ac receptaculo propugnaculum ad cam-
pũ Turpini (is locus aberat à Parrhiſina porta ad
teli iactum) feciſſent: quod primò ad repentinos
incurſus humile paruúmque fecerũt: huc ſe refe-

rebant: hinc ſi qua maior oppreſſerat vis, propugnabant: hinc ad repellendum & proſequēdum hoſtem procurrebant: ad eum locum delati Aurelij impetum in Anglos fecerunt, atque ex munitione deiectos terga vetere coëgerunt. Hoc tumultu nuntiato Anglorũ duces cohortes ſubſidio ſuis laborantibus ſummittunt: quæ ex munitionibus fugientes conſpicatæ, neque illos ſuo aduentu confirmare potuerunt, neque ipſę Aureliorum impetum tulerunt. Itaque quodcũque addebatur ſubſidio, id corruptum timore fugiétium terrorem & periculum augebat: iãque Aurelij magna cæde Anglorum caſtris appropinquabant, non mediocri terrore illata omnibus. In tam fœda ſuorum fuga Angli arma capiunt, atque ad ferendam opem ſeptem ſignis erupe-runt: acriter ibi pugnatum eſt. Ad extremũ multis & illatis & acceptis vulneribus Aurelij in vrbem compulſi ſunt. In eo prælio Nothi Aurelij virtus egregia extitit. Huius freti virtute crebras Aurelij eruptiones faciebãt: neque ſibi quicquam eo duce arduum aut factu difficile exiſtimabant. Itaque haud facilè diſcerneres vtrùm ciuibus an præſidiarijs charior eſſet: neque ciues alium quenquam præficere malle, vbi quid fortiter ac ſtrenuè agendum eſſet: neque milites alio duce plùs cõfidere aut audere: plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilij inter ipſa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat: cibi potio-

níſque

niſque deſiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum ſomníque nec die nec nocte diſcriminata tempori: quod agendis rebus ſupereſſet, quieti datum. Equitũ peditúmq; idem longè primus erat, princeps prælium inibat, vltimus conſerto prælio excedebat. Harum tantarum virtutum gloria, etiam apud hoſtes illuſtris erat, vt quanquam eum Anglorum duces, quòd omnibus bellis accerrimus eorũ hoſtis extitiſſet, publicè oderant, atque vt erant potiundæ vrbis auidi, plurimùm militari illius gloriæ inuidebãt, aliquando tamen ad eum Suffortius comes, Talbotus & Deſcallęus gratiſſimatum rerũ munera officioſè humaniſſiméque miſerunt, petentes vt pelleis ad veſtis fulturam ab vrbe ſibi mitti curaret. Nũtius ab eo liberaliter acceptus, atque in caſtra cum pellibus cúmq; muneribus remiſſus, inſigne liberalitatis Aurelij documentũ reportauit. Accidit etiam repentinum incommodum triduo, quo hæc geſta ſunt: tanta enim tempeſtas cooritur, vt nunquã illis locis maiores aquas fuiſſe conſtaret: tum autem ex omnibus montibus nix ꝓfluxit, ac ripas fluminis ſuperauit, adeò vt ꝓpugnacula ãbo, quæ Angli fecerãt, vno die interruperit. Quæ res & magnas difficultates Anglorum exercitui, & vrbi ipſi attulit: caſtra enim hoſtium ſibi iam auxilio eſſe non poterãt, quòd Ligeris trãſiri non poterat, neceſſarióque omnes his anguſtijs continebantur: neque ciuitates quę trãs Ligerim in Caroli regis amicitia permanſe-

rant, frumentum ſupportare, neque comitatus qui Biturigibus & Bleſis veniebant, in vrbē peruenire poterant. Eæ permanſerunt aquæ dies cōplures. Conati ſunt Angli reficere propugnacula, ſed nec magnitudo fluminis permittebat, neque Aureliorū eruptiones perfici patiebantur: quod illis prohibere erat facilè, cùm ipſius fluminis natura atque aquæ magnitudine, tum quòd ex omnibus vrbis locis eò tormēta dirigebantur: atque erat difficile eodem tempore rapidiſſimo flumine opera perficere, & tela uitare. Eodem tempore ingentis tormenti (quod ad Poternam querculi conſtitutum diximus) terribili violētia, Turricularum muri pars proſciſſa ac labefactata eſt. Ineunte menſe Martio, cùm Angli foſſam à propugnaculo crucis Buxeæ ad fanum Leproſi perducerent, vt tutò ab repentino Aureliorum incurſu, & ab omni miſſilium iniuria etiā ſinguli commeare, & tormenta conuehere poſſent, ex vrbe expeditæ cohortes, atque equitum turmæ in opus molientes emiſſæ, acriter in hoſtes ſigno dato impetum fecerunt: pugnatum vtrinque eſt fortiſsimè atque acerrimè: ſed Aureliorum vim Angli ſuſtinere non potuerunt, omnéſque circunuenti in conſpectu exercitus aut capiuntur, aut interficiuntur. Eo prælio Ioannes Lotharingus duabus colubrinæ pilis quinque Anglos interfecit, inter quos fuit Græus Ienuillæ præfectus, regiæ nobilitatis iuuenis, Sariſberienſis comitis nepos, inter Anglos duces facilè princeps.

ceps. Sequenti die Aurelij. Fortuna vtendum rati, quæ cùm benigna ſemel arriſerit, audentes ſecundo paſſu ſubſequitur, vrbe copias educunt, ac penè priuſquàm ab hoſte ſentirentur, ad propugnaculum crucis Buxeæ delati, locum aggrediũtur: contenditur prælio, atque Angli à noſtris repelluntur, ſéque in caſtra Laurentiana recipere coguntur. Anglorum duces perterritis ſuis cohorteis nouas ſubſidio ducunt, hoſtem inſolentem atque acriter ſuos inſequentem rurſus terga vertere, ſéque ad munitiones captas recipere cogunt. Ibi pugna admodum cruenta, magnis vtrinque clamoribus collato pede, ac dubio ſæpe euentu commiſſa eſt: Aurelij enim vt partum virtute locum tuerentur, acriter repugnare, modò vrgentibus cedere, modò collectis viribus redintegratóque impetu incumbentes propellere: Angli pudore ſimul ac dolore incitati, quòd & locum vbi tendebant, & publicum apparatum priuatámque ſuppellectilem amiſiſſent, vrgere, premere: denique omnia tentare. Augebantur illis copiæ, atque ex caſtris cohortes crebrò ſummittebantur, vt integri defeſſis ſuccederent. Hoc idem Nothus Aurelius facere cogebatur, vt ſummiſſis in eundem locum cohortibus defeſſos reciperet. Hoc cùm eſſet modo pugnatum aliquot horas, noſtríque grauiùs à multitudine premerẽtur, conſumptis omnibus telis in oppidum compulſi ſunt. Sed hæc eius diei præfertur opinio, vt ſe vtrique ſuperiores diſceſſiſſe exiſtimarent:

Aurelij, quòd cùm eſſe omnium iudicio inferiores viderentur, cominus tamen diu ſtetiſſent,& Anglorum impetum ſuſtinuiſſent, & initiò munitiones cepiſſent, quæ cauſſa pugnandi fuerat, & hoſtes primo congreſſu terga vertere coëgiſſent. Poſtremò quòd multo bellico hoſtium apparatu,plurimáque veſte ſerica,nobiliſſimis ſcythicarũ martarum pellibus ſuffulta, armorũ tormentorúmque copia,atque imprimis ingenti aëneo potiti eſſent. Angli verò quòd locum, licet ſummiſſis ſubinde nouis ex vrbe cohortibus,recuperaſſent,terga vertere aduerſarios coëgiſſent, atque in oppidum compuliſſent. Angli deinde eum locum pro quo pugnatum eſt, magnis operibus munierunt,præſidiúmque maius ibi poſuerunt. Intereà etiam vites vrbi proximæ,materiã quotidiani certaminis præbebant, cùm non palos modò diriperent Angli, quibus & ſe calefacerent, & in conſtruendis aggeribus vterentur: ſed & conſita vaſtarent, & agricolas depoſitis armis vineas colentes,ſubitò adorirẽtur,& priùs opprimerent quàm confugere in oppidum poſſent. Iam Angli vbi tantos ſuos labores, & apparatus malè hactenus cecidiſſe viderunt,& vera vi atque oppugnatione parum proficere,obſeſſos fame ac inopia rerum expugnare contendebant: quibus de cauſſis quotidie pluribus in locis equeſtri ac pedeſtri prælio certabatur, nouæque in dies ab vtriſque inſidiarum rationes reperiebantur. Paucorúmque dierum ſpatio nõnulli

nulli equites Aurelij, mercatores aliquòt cum nobili muliere magnam commeatus copiam in caſtra hoſtium vehentes interceperunt: ex aduerſo Angli ad diuum Enurtium matutina excurſione ex caſtris progreſsi, inopinantes pabulatores, & ſine vllo diſsipatos timore aggreſsi, quàm magnum numerum iumentorum atque hominum intercipiunt, atque in caſtra cum magna præda reuertuntur. Duæ ſub hęc res magno timore ciuitatẽ affecerunt: vna, quòd Gergeo atque ex Belſia in caſtra vndique ad ſupplemẽtum copiæ mitterentur: altero, quòd πλωχοπροφεῖον contiguũ muro vrbis & portæ Parrhiſinæ, perforatũ tenui perrupto muro, quà ſinguli cataphracti ingredi poſſent, repertum ſit. Nec qui id admiſiſſet ſciri potuit: πλωχοπροφεὺς tamẽ ſibi veritus, plebis impetum non expectauit, ſed fuga ſalutem peperit. Ijs rebus permoti pręſidiarij nulla abeũdi facultate ſibi permiſſa ſigillatim ab vrbe diſcedebant: quamobrem Nothus Aurelius magnitudine pœnę reliquos deterrere cupiens, duos equites qui ſub Galloio Villierio merebant, tanquã deſertores retractos, criménq; faſſos, maieſtatis damnauit, atque in crucem ſubegit Quinto idus Martias, Angli aduocata calonum, operarúmque ingenti multitudine ad diuum Lupũ progreſsi, quo Aurelios ab ea parte commeatibus prohiberent, magna excitarunt eduxerúntque celeritate firmiſsimi munimenti propugnaculum. Aurelij duces terrendi cauſſa atque operis impediendi copias producunt, atque hoſtes

prælio laceſſunt. Neque idcirco calones opus intermittunt, confiſi præſidio legionum Anglicarum: illi non diu commorati ne ab hoſtium multitudine circunuenirentur, copias in vrbẽ reducunt. Obijt per eos dies Alanus Beiæus Aureliani tribunalis ſummus præfectus, vir fidei & virtutis perſpectæ, nec minùs de ſalute vrbis, quàm dicendo iure ſolicitus. Nec interea Angli ab tormentis maioribus idoneis in locis conſtitutis, vllo diei noctíſve tempore ceſſabant: quibus adhiberi remedium ne vrbi nocerent, non poterat: ea enim erant eiuſmodi vt pilas lapideas inſignis craſsitudinis in ſublime ad faſtigij ſpeciem magno cœli tractu propellerent: eæ intra vrbem ex alto cadentes domorum tecta contignationéſque perforabant, latéque vaſtabant cum eorum qui ſuberant interitu. Et quanquam ſæpiùs accidebat, vt in vias & aperta ædiũ eæ pilæ, quàm in tecta cœtúſque hominum deciderent, plerique tamen vel in medijs vicis interficiebantur. Nam & ſabbati qui fuit decimus quartus Calen. Aprilis, ſeptem vna pila interfecti fuerunt, atque in his Ioãnes Tõnæus ciuis ſtrenuus, cuius forti opera Aurelij vſi fuerãt: alia quoque in vrbis parte è regione ædium Bertaldi Mignoni quinque fracti lapidis fragmentis interempti. Iam ſeſe aperuerat annus, & vere nouo vtrinque milites ſegnitiem torpida hyeme conceptam ita corporibus & animis diſcutiebant, vt minutis prælijs quotidie certaretur. Dabant autem operam aſsiduè

duè oppugnando acriter Angli,& ex omni parte munitionibus erectis,ne alicunde cõmeatus importaretur. Eràt haud lõgè ab vrbe tumulus paulò ęditior (areę frumentariæ Cunieręti loco nomẽ erat) quem ſi cõmuniſſent Angli,multo cõmeatu ſe intercluſuros aduerſarios confidebant. Hoc ſperantes Anglorũ duces cohortes aliquot ex caſtris educunt, atque occupare eum tumulũ & munire iubent. Qua re cognita,celeriter ex vrbe cohortes ad opus impediendum mittuntur. Hic pauliſper eſt pugnatũ,cùm irrumpere noſtri conarẽtur, illi incœptum opus defenderent fortiſſimè : ſed tandem Angli repelluntur,ſeque ad caſtra recipere coguntur : qui paulò pòſt ad furorem reuoluti, ac ſuæ ignauiæ pertæſi cum robore præſidij rurſus in eandem munitionem redeunt. Noſtri veriti ne intercluderentur,eodem quo venerant, receptui conſulebant : omniáque erant tumultus, timoris ac fugę plena : adeo vt cùm Nothus Aurelius ſigna fugientium manu præhenderet,& conſiſtere iuberet,alij dimiſſis equis eundem curſum conficerent,alij ex metu etiam ſigna dimitterent : neque quiſquam omnino conſiſteret. His tantis malis hoc ſubſidium ſuccurrit quo minus omnes delerentur , quòd muro atque propugnaculo diui Paterni ſagittis tormentíſque emiſſis,fugientes longiùs perſequi prohibentur. Eo in prælio Robini Heronis equitis Angli opera egregia extitit. Sequenti die hoſtes inſtructa acie ad crucem vſque Morinã pro-

greſſi,manũ cum noſtris qui manè oppido exie-rant, cõſeruerunt:cúmq; hoſtiũ copiæ ſummiſſis è caſtris auxilijs crebrò augerẽtur,noſtróſq; vires laſſitudine deficerẽt,Nothus Aurelius equitũ copias illis ſummittit, quorum primum impetum equites hoſtium non tulerunt, ſed admiſſis equis ad ſuos refugerũt:relicti ab ijs qui vnà procurrerant pedites,circumuenti ab noſtris,atque interfecti ſunt. Eodem die 11.calend. Aprilis, Ioanna virago Lotharinga, quæ Bleſis aduerſus Anglos expeditionem parabat,ad eos in caſtra fœcialem (quem nos Araldũ appellamus) cum literis magnis verborum ambagibus cõſcriptis miſit,quarum tamen hæc erat ſumma: videri ſibi impiè crudelitérq; facere Anglos, qui per occaſionem proditi ac demortui Caroli ſexti de imperio totius Frãciæ cogitandũ ſibi exiſtimarent. Propterea ſe prope diem cum exiercitu vindicandis iniurijs quas Franciæ intuliſſent venturam, proceſſurámq; infeſto exercitu:ac ſi quis cõtra reſiſteret,prelio decertaturam,ſecũdiſſimis Dei opt. max. auſpitijs,qui pro iuſta cauſa ſtare cõſueſſet. Neque enim defuturum Deum,ſicuti antea aduerſus violatores fidei, & humani iuris & religionis contemptores,nunquam ex merito defuiſſet. Quare eos rectiùs facturos,ſi Francia ſtatim excederent, & dimiſſo exercitu in Angliam reuerterentur.Quòd ſi hanc conditionem repudiarent,ſuperbáque & exitiali contumacia,furto quodam arreptum regnum,quod Francorum re-

gum

gum proles vetere inſtituto,iure tantùm atque ordine,nullo ambitu,nulla vi adipiſci conſueuit, retinere conarentur, ſe tam inſignem contumeliam non laturam, nec quieturam vnquam donec impotenti Anglorũ libidine amiſſam Caroli ſeptimi dignitatem, tãquam abdicati ſpretíque, cum omnium rerũ conturbatione,armis recuperet. His acceptis literis Anglorum duces valdè indignati fœcialem contra ius gentiũ retinent, atque in catenas conijciunt. Illis ipſis diebus fama incertis authoribus emiſſa magno timore vrbem affecit:ex præſidiarijs nonnullos cum hoſtibus conſenſiſſe, oppidíq; portã eis tradere velle: ea re ſubitis auribus accepta,& ad ſuſpicaces animos tranſmiſſa,præfecti ſumma diligẽtia diſpoſitis vbíque præſidijs, aliquot dies in armis egerũt,omnes vrbis regiones ſingulis penè horis obequitantes. Sexto Calen.Aprileis(qui fuit dies reſurrectioni Chriſti ſacer) inter Anglos atque Aurelios paucorum dierum factæ ſunt induciæ: quibus finitis Aurelij quod anteà facere nequiuiſſent iam perficere poſſe rati, expugnandæ inuadendæque munitionis, (quam diximus ad aream frumẽtariam Cuniereti fuiſſe erectam) cõſilium ſuſceperunt. Commiſſo ab equitibus prælio ſigna cohortium procul ab Aurelijs cõſpiciũtur,quas Anglorum duces ſuis miſerant:quarum aduentu prȩlium dirimitur,ac ſuos vtrinque duces milites reducunt. Poſtero die Aurelij cùm rurſus in eandem munitionem concurriſſent,fit

prælium acri certamine:namque Angli contemptis pridie ac ferè ſuperatis Aureljis,& pudore cedendi, & cupiditate victoriæ fortiſſimè contra Aurelios præliantur. Cùm aliquot horas ſumma cõtentione dimicatum eſſet, Angli è caſtris Laurentianis maxima manu ſuis ſubſidio ſuperueniunt, inopinátéiſque antemiſſis equitibus aggrediuntur. Aurelij dum pari certamine res geri potuit,magnum hoſtium numerum pauci ſuſtinuere: ſed vbi ſigna legionum appropinquare cœperunt,paucis amiſſis ſeſe in vrbem iam recipiebant, cùm Nothus Aurelius,Grauillus,Hira, Poto, & Tilloius,ſuos fugere & concidi cernentes,cum equitatu & nouis cohortibus eruperũt. Sed priuſquam telum abijci poſſet, aut noſtri propiùs accederent, omnis Anglorum acies terga vertit. ſéque in munitiones recepit.Nec multò pòſt Aurelij nauigium ad fanum Lupi prouectum(quò vinum & frumentum Anglis importabatur) intercipiunt. Præfectus quoque Magduni vrbe egreſſus,ab Aliquot Aurelijs equitibus qui eò excurrerant, ingenti inde abducta præda interfectus eſt. Accidit illis temporibus quod dignum memoria viſum,prætermittendum non exiſtimauimus: vt pueri armigeri Aureliorum equitum, grauioris pugnæ ſpeciem cum æqualibus ſibi Anglorum pueris magna cum voluptate ducum vtriuſque partis (qui ſpectatores aderant) medio inter caſtra vrbémque ſpatio præberent. Arma fuere ſingulis lapides,neque aliud tegu-

tegumentum præter vnum in ſiniſtris ex viminibus (quo pro ſcuto vtebantur) caniſtrum. Cúmque quodam die pugna ſolito tumultuoſior creſcentibus vtrinque auxilijs eſſet accenſa, eóq; res contentionis ardore proceſſiſſet, vt neutra pars ſeſe inde explicare atque recipere ſine magno incommodo ſingularíque infamia poſſe videretur, multis vulneratis, vno ex Anglis ictu lapidis interfecto, nox prælium diremit. Tædet me eius belli leuiora conſectari: quis enim legat ſine faſtidio ſingula, præſertim ſi ad rerum exitus (vt plærunque fit) tantummodo properet? ſed mihi facilè veniam omnes homines daturos puto, cùm ſcierint illud me aſſequi hoc ſcribendi labore vel cum primis cupere, ne cui videar Aureliorum geſta quæ nihil habent dignitatis diſſimulaſſe. Cæterùm cùm minùs ex animi ſententia obſidionem procedere, rémque diutiùs ſpe trahi viderent Angli, & abſiſtere incœpto turpe ducerent, atque ſi pertinaciùs obſiderentur Aurelij, tantas eos diuturni belli atque inediæ acerbitates minimè eſſe toleraturos exiſtimarent, itinera aditúſque omnes quibus in vrbem inferri commeatus poſſet, perpetuis cuſtodijs intercluſerunt. Sed is terror nequaquam fuit tantus, vt ſpem lucri minueret in mercatoribus, qui nõ minùs frequenter quàm anteà in vrbem commeabant: vſque adeò fœliciter vitatis aut deceptis Anglis, vt paucis diebus ſuprà centum porci à Berria: maioris verò ab Normania pecoris ingẽs

copia in vrbem perducta ſit. A Caſtroduno etiã lactis & butyri omníſque generis cõmeatus magna vis aduecta. Quibus rerum ſubuectionibus, obſeſſi veluti oblato recenti obſonio, mirum in modum lætabantur, cùm frumentum etiam eis abundè ſuppeteret, vnde famem vel in multos mẽſes minimè timendam proſpicerent. Quódque ingentis lætitiæ cauſa fuit, Angli qui ad perſoluenda militi ſtipendia pecuniam in caſtra adferebant, ab his qui Caſtroduni præſidio erant, pecunia reliquíſque rebus exuti ſunt. His tot offenſi contumelijs Angli, calonum ingenti multitudine & pleriſque omnium ordinum militibus ſubmiſſis, duo munitiſsimi operis propugnacula, vnum ad torcular Ars (id loco nomen erat) alterum inter Lazari & Paterni fana erexerunt, rati ſe ſubuectionibus obuiam ituros, ſi eis locis permunitis, perpetuæ cuſtodiæ ſtationẽ imponerent. Quibus perfectis Aurelij iam minùs liberè, minùs audacter vagabantur: aliàs non lõgo ab vrbe progreſsi ſpatio, vt celerem receptum haberent anguſtiùs pabulabantur: aliàs longiore circuitu cuſtodias ſtationéſque hoſtium vitabant: aut aliquo accepto detrimento, aut procul equitatu viſo ex medio itinere, proiectis ſarcinis fugiebant. Eo tempore cùm ad Marcelli fanum ſtatio Anglorum indiligenter verſaretur, eò aliquot equites Aurelij noctu profecti, atque illos aggreſsi cùm duos ex ijs temerè progreſſos interfeciſſent Angli, reliqui tam acriter in illos impetum

tum fecerunt, vt omnibus aut interfectis, aut captis ſe Aureliam cum præda victores recepe-rint. Haud longo interpoſito ſpatio cùm diuturnitas oppugnationis negligentiores Anglos feciſſet, conuocatis militibus Nothus Aurelius oſtendit, videndum eſſe ne fortiùs defendiſſe vrbem, quàm dimicaſſe viderentur: nec expectã-dum vt ab hoſte vndique circunuenirentur, ſed cũ nox occaſioné daret, ſecuris ſuperueniendũ: nuſquam eos honeſtiùs quàm in caſtris hoſtium perituros. Perſuaſi milites ac nacti occaſioné nocturni temporis, ſtatim arma capiunt, & ſexcenti viri in caſtra multorum millium proficiſcuntur: hoſtibus ſomno captis de improuiſo ſuperueniunt. Nothus Aurelius tibicines ſimul omnes tuba canere, militéſque clamorem tollere atque irrumpere iubet. Angli ignoto & horribili ſonitu repentè exciti, neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere, aut prouidere quicquam poterant: ita cunctos ſtrepitu, clamore, noſtris inſtantibus, tumultu, terrore, formidine quaſi vecordia cœperat. Aurelij per omnia caſtra vagari: cædere: ſternere omnia. Prælium ab hora ſecunda matutina in maiorem partem diei tractum: ad poſtremum arma & ſigna militaria pleraque capta, pluréſque eo prælio quàm omnibus ſuperioribus interempti. Neque tamen Franci lætam aut incruentam victoriam eam adepti ſunt: nam ſtrenuiſſimus quiſq; occiderat in prælio, aut grauiter vulneratus diſceſſerat: atque Aurelij alij amicum, pars hoſpitem, pars patrem aut fratrem

interemptum lugebant: ita variè per vrbem lætitia, mœror, luctus, atque gaudium agitabãtur. in eo prælio tanta virtus ſingulorum fuit, vt cuius laus prima eſſet difficile iudicium videretur: inter cæteros tamen Nothi Aurelij gloria emicuit. Ab eo nocturnæ trepidationis periculo, ſinguli hoſtium duces nequaquam apertis in locis, ſed nouis munitionibus circunductis, ſe aduerſus nocturnos diurnóſque impetus diligẽtiſſimè conſepſerunt: ſic vt in poſterum audaciſſimæ gẽtis vim atque ſolertiam minimè contemnendam declararent. Obſideri demum Aurelia arctiùs cœpta, eruptionéſque aliquanto attentiùs quàm anteà factum fuerat, vi artéque prohibitæ. Atque vt vndique erumpendi vrbanis facultatem adimerent, & aliundè comportari in vrbem cõmeatus vigilijs ſtationibúſque diſpoſitis prohiberent, vicum diui Ioannis (cui ab albore nomen eſt) incredibili celeritate munierunt. Neque tamẽ propterea equites (quorum erat cùm magnus in vrbe numerus, tum virtus atq; induſtria ſingularis) improuiſis incurſionibus die & nocte vllam hoſtibus quietem relinquebant: quotidiéque cum prȩda, cúmque captiuis in oppidum reuertebantur. Nuntiatur Notho Aurelio magnos comitatus Anglorum qui ad caſtra cõmeatum aduexerant, ad Floreum vicum, cui à braſſicis nomẽ eſt, conſtitiſſe: ad hos opprimendos cum equitatu ac cohortibus aliquot Amadiæus magna animi oſtentatione vir, magna ſui confidentia, de nocte

mit-

mittitur, imprudentéſque antemiſſis equitibus aggreditur: celeriter tamen ſeſe Angli expediũt, prælium que committunt: ſed vbi ſigna cohortiũ appropinquare cæperũt, multis interfectis, captis aut vulneratis cõpluribus, reliqui ſeſe fugæ mandarunt. Quod incommodum Angli haud multis pòſt diebus eodem in pago ſarcierunt: nam cùm intellexiſſent mercatores Frãcos Bleſis magnam cõmeatus copiam in vrbem aduehere, Floreum quà illos tranſituros exiſtimabant, celeriter contenderunt. Alia ex parte Aurelij veriti, ne hoſtes intellecta re in itinere illos aggrederentur, obuiã illis proficiſcebantur. Sed cùm iam appropinquarent, ac propè in manibus hoſtium eſſent, certiores facti ab hoſtibus interceptum commeatum, mercatores partim captos, partim interfectos, è veſtigio (vt neceſſe erat) pleniore paſſu Aureliam regreſſi, & de periculo ſuo & de mercatorũ cæde nuntium pertulerunt. Plurima eo tempore in vrbem auxilia cõuenerunt: nam & Burgius Maſcaranus homo & gentis nobilitate, & rei militaris ſcientia clarus, cum turma equitũ, & Alanus Gironus homo impiger egregiáque virtute, ſecum adducens equites centum, à Caſtroduno equites quater centum, quibus præerant Florentius Dilierius, vir nobilis & multis militiæ geſtis clarus, & frater Hiræ ſummæ audaciæ vir, vno penè tempore venerunt: quorum aduentu & Aurelijs cũ ſpe defenſionis ſtudium propugnãdi acceſſit, & hoſtibus eadem de cauſa ſpes po-

tiundi oppidi diſceſſit. His aucti copijs Aurelij cùm Anglorũ phalãges ad propugnacula vrbis progreſſas, paratáſque ad pugnam excipiendam conſpicerent, eruptione facta in eos inuehuntur, ex templóque facto vehementi impetu eos maxima vi cædere, fundere atque fugare: ſed coëũtibus ad vexilla vndique Anglis, & ſclopettis egregiè rem gerentibus cùm multi caderent, & longè promptiſſimi qui intrepidè pugnam capeſſerent vulnerarentur, in vrbem ſe receperunt. Dum hæc Aureliæ ſic adminiſtrãtur, virago Lotharinga quæ Bleſis erat, milites eligere, ſcribere, præſidia vndique accerſere: arma, tela, equos, & cætera inſtrumẽta militiæ parare: ad hęc cõmeatũ affatim, deniq; omnia quæ in bello vſui eſſe ſolẽt· omnibúſq; ex ſentẽtia paratis ac cõſtitutis ad 3. calend. Maias Bleſis mouit, inſtructo agmine procedens, itineri ſimul ac prælio intenta. Qua re in vrbem perlata, præſidiarij milites plébſque omnis imprimis magna voluptate affecta, ad propugnandum ſummo ſe ſtudio confirmant. Igitur poſtero die Nothus Aurelius equitatum omnem ad fanum Lupi progredi iuſſit, vt (quod erat illac tranſeundum) hoſteis alijs in rebus moraretur, dum commeatus quem virago ad Cheſſiacum vſque pagum adduxerat, introduceretur. Recepto cõmeatu, illa (cui obuiam proceſſerat Nothus Aurelius cum pleriſque equitibus) inſtructa acie ſub octauam vrbem ingreditur, nullo ex Anglico exercitu quantumuis magno cõ-

tra ten-

tra tendere, vel in occurſum ire, immò ne ſe commouere quidem viſo. Excipitur triumphali pompa, incredibili omnium lætitia: ipſa phalerata, & militaribus armis (vna dempta galea) vndique protecta, albo inſigni equo prouehitur. Secundum eam præferebatur candidum vexillum lilijs diſtictum: latus ipſius à Notho Aurelio, nō cuſtodiæ, ſed honoris cauſa cingebatur: multi viri illuſtres exquiſitis armorum & equorum ornamentis inſignes, ſuccedebant. Parata erat ad eam hoſpitio excipiendā portæ Vulpinæ cōiuncta domus Iacobi Boucherij ſumptu ædificata, ad quam multa iam nocte luminibus accenſis eſt deducta. Poſtero die Hira, Florentius Dilierius, aliíque complures acerrimi ordinum duces, ingenij & animi robore mentíſque magnitudine ſuſpiciendi, eruptione facta munitiones Anglorum ad fanum Paterni erectas ſumma vi capere intendunt: ac primò hoſtem tormentis ſagittíſque & fundis eminus terrere: deinde vbi propiùs ventum eſt, inſtare, fundere, ſuper occiſorum vadere corpora, murum aſcendere. Protractum eſt certamen in multas horas adeò varium, atrox, & cruentum, vt capi munitiones potuiſſe conſtaret, ſi vt erat ab Hira imperatum, cōiectis facibus ædificia Anglorū incenſa fuiſſent. Ad extremum Hira, Anglis acerrimè propugnantibus, cùm ſuos vulnerari, hoſtes non defatigari, minuùs deniq; rem procedere animaduertiſſet, receptui cecinit, plurimùm queſtus, ꝙ

quæ ad rei bellicæ vſum petierat, in tēpore allatā nō fuiſsét. Deſiderati ſunt eo prçlio ex vtraq; parte multi, vulnerati etiam multò plures. Probroſæ interea Anglorũ voces in vrbé referebantur, Ioãnę tanquã bubulcæ, veneficæque mulieris ac impudicæ conatus irridentium, quibus illa irritabatur, vt in Anglos priuati odij prægrauem iram conciperet: ob ídque præcipuè quòd illi fœcialem (quod nomen apud omnes nationes ſanctum inuiolatúmque ſemper fuiſſet) retinuiſſent, & in vincula coniecilſent: quod facinus contra militiæ morem ſuperbè editum, non negligendũ videbatur. Itaque fœcialem alium ad eos miſit, qui denuntiaret niſi extemplò eum redderent, ſeſe captiuos omnes Anglos qui in vrbe eſſent, interfecturam: qui ea denuntiatione cõmoti, eum continuò cum magna verborum contumelia in vrbem remittunt. Eodem die qui fuit pridie Calend. Maij, ſub noctem Ioanna in propugnaculũ Pulchrę crucis progreſſa, cum Glacida cæteríſque ducibus colloquitur: multa de illorum iniquitate conqueſta, quòd Aureliam vrbem obſiderent: Carolum regem de regno patrio, déque auitis ſedibus expellere conarentur. Is tandem fuit exitus ſermonis, ſe æquiſſimæ pacis conditiones illis oblaturam, ſi (vt denuntiatum eſſet) Francia excederent, exercitúmque dimitterent: ſi id ſit factum, nociturам ſe nemini: hanc vnam atque extremam eſſe pacis conditionem. Quòd ſi aliena occupando, Franciæ imperium animo

volu-

volutarent,& propterea antiquæ ſpei inſiſtendũ, commorandúmque in Francia ſibi eſſe cenſerẽt, ſe cunctis opibus annixuram, vt omne Anglicũ nomen Franciæ finibus pelleretur. Magnos iam eſſe animos in Francis: magnas militum & equitum copias: deos denique immortaleis inuicto populo Franco, clariſſimo regno, pulcherrimæ vrbi contra tantam vim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. Angli ad hæc Ioannæ maledicere: vecordiam obiectare: crucem minitari: integris adhuc ſuis rebus feroces eſſe. Quia autẽ Aurelij à Claromontano qui Bleſis erat, admonebantur vt aliquem ex ducibus ad ſe mitterent, vt quæ opus eſſent dilıgẽtiùs inter ipſos tractarentur, Nothus Aurelius eſt ab ijs ad id muneris lectus, qui legatione ſuſcepta Calẽdis Maij viæ ſe dedit. Atque eo ipſo die Ioanna vt populo qui miro eius deſiderio tenebatur, ſui videndi poteſtatẽ faceret, magno comitatu illuſtrium virorum, per vrbem ambulauit. Tantus autem ad famam deambulantis ipſius, populi concurſus confluxerat, vt nonnulli penè eliſi exanimatíque fuerint: opificies agreſtéſque omnes (quorum res in manibus ſitæ erant) relictis operibus adcurrebant, & ſua neceſſaria poſt illius honorẽ ducebant. In qua illud in primis occurrebat mirum, quòd ita ſcitè equitaret, galeam, ſcutum, loricam geſtaret, quaſi nihil aliud in vita egiſſet. Poſtridie eius diei ipſa vrbem egreditur, vt & munitiones hoſtium, & ſitum caſtrorum cogno-

ſceret: quibus perluſtratis, præconibus circunmiſſis, pronuntiari iubet, ſeu qui Anglus, ſeu qui Gallus velit, abire ſine periculo licere: poſt id tẽpus non fore poteſtatem. Quarto nonas Maij cùm Nothus Aurelius magno cum commeatu Bleſis Aureliam rediret, Ioanna ex militibus quos exiſtimabat probatiores acie quingẽtorum confecta, ne ab hoſtibus ille cladem aliquam acciperet, obuiam ei progreditur, atque ita nullo accepto incommodo, hilariter in vrbem eſt receptus. Porrò Ioanna quæ nihil ad conſilia capienda dandum ſpatij hoſtibus exiſtimabat, conſilio cum ducibus communicato, incredibili celeritate multis rebus confectis, eodem die cupiẽtibus õnibus, ad hoſtium munitiones ad fanum Lupi contendit: alij foſſas complere, alij telis coniectis defenſores vallo munitionibúſque depellere, calones lapidibus telíſque ſubminiſtrãdis, & ad aggerem ceſpitibus comportandis, ſpeciem atque opinionem pugnantium præbere: hoſtes ſubeuntium impetum egregiè ſuſtinere: tela ex loco ſuperiore miſſa nõ fruſtrà accidere: optimus quiſque cadere, aut ſauciari: cæteris metus augeri. Quod cùm videret Ioanna, circuitis munitionibus milites hortatur, ne ſui in perpetuũ liberandi, aut vlciſcendi pro his quas acceperint iniurijs occaſionem dimittant, memineríntque ſe contra latrones pro patria, pro liberis, pro aris, atque focis certare. Tum verò noſtri redintegratis viribus (quod plerunque in ſpe victo-

tiæ accidere conſueuit, acriùs impugnare cœperunt. Hoſtes vndique circũuenti, deſperatis omnibus rebus, ſe per munitiones deiicere, & fuga ſalutem petere intenderunt: quos equitatus cõſectatus partim cepit, partim interfecit. Ijs propè circunuentis qui propugnaculum ad fanum Paterni præſidio tenebant ſubſidio ire parabãt: verùm Sanſeuerus (qui in vrbe remãſerat) eruptione facta, cùm in eos ſigna inferre nihil cunctaretur, incœpto deſtiterunt. Aurelij ciues cùm ſuſpenſo animo paulò antè reputarent quo in diſcrimine verſarentur, qui tantam ferocium gentium multitudinem intra mœnia domeſticóſque lares accepiſſent, vt ijs terrori eſſent in quorum auxilia venerant, ſuámque vrbem hoſtiliter à ſocijs direptum iri intromiſſo tanto exercitu prædicarent, vt viderunt eos vni tantùm vrbis defenſioni publicæq; ſaluti proſpicere, diſtributos milites, per oẽs domos gratuitò ſuis copijs alebãt Redacto in poteſtatem eo propugnaculo, ne feliciter cœpta Ioanna euerteret, concilio præfectorum & ciuitatis coacto, Turricularum arcem quæ ponte vrbi coniungitur, erátque Anglis opportuniſſima, quòd ea vna rei frumẽtariæ adminiſtratio magnopere impediebatur, oppugnare inſtituit: facilè enim expugnari poſſe, ſi priuſquã hoſtium vires coaleſcerent, eò confeſtim cõtenderent, & in ea fortuna, ſtudio atque alacritate militum vterẽtur. Itaque omnibus ad irruptioné eo die (qui fuit aſcenſioni ſacer) comparatis, ſe-

quenti die Ligerim amnem cum quatuor hominum millibus, inter fanũ Lupi, & turrim nouam tranſgreſſa, ad vicum diui Ioannis, quem vallo & foſſa Angli munierant, rectà progrediuntur, ac priùs eò perueniunt, quàm quid ageretur Angli ſentire poſſent. Qui omnibus rebus ſubitò perterriti, neque conſilij habendi, neque arma capiẽdi ſpatio dato ita perturbabãtur, vt munitionéſne defendere, an fuga ſalutem petere, neſcirent quid præſtaret: quorum timor, cùm fremitu & cõcurſu ſignificaretur, milites noſtri in munitiones irruperunt. Quo in loco qui celeriter arma capere potuerunt, pauliſper noſtris reſtiterunt, atque prælium commiſerunt: reliqui paſſim fugere cœperunt: ad quos conſectandos Ioanna equitatũ miſit. Angli qui in Turriculis erant, cùm ſuos interfici viderent, repentè cohorteis porta ſub ſignis eduxerunt, vt Frãcorum audaciam reprimerent. Noſtri impetu in eos facto celeriter pertubarũt, compluribúſque interfectis reliquos in fugam coniecerunt, atque ita perterritos egerunt, vt non priùs fuga deſiſterent, quàm ad propugnacula veniſſent. Ioãna Anglis ex fuga intra munitiones compulſis, nullum ſpatium perterritis dare oportere exiſtimãs, milites cohortata eſt, vt beneficio Fortunæ vterentur, atque Auguſtini fanum (quod hoſtes munierant) oppugnarent: qui & ſi magno æſtu fatigati (nam ad horam tertiam pomeridianam erat res perducta) tamen ad omnem laborem animo parati, imperio paruerunt.

runt. Munitiones à cohortibus (quæ ibi præſidio erant relictæ) induſtriè defendebãtur : nam qui acie refugerãt milites & animo perterriti, & laſſitudine confecti, magis de reliqua fuga, quàm de caſtrorum defenſione cogitabant. Neque verò diutiùs qui in vallo conſtiterant multitudinem telorum ſuſtinere potuerunt, ſed confecti vulneribus locum reliquerunt, protinúſque omnes ducibus vſi centurionibus tribuníſque militum, ad propugnaculũ, quod ad Turriculas pertinebat, confugerunt. His ita rebus geſtis, diu deliberarũt duces, an confeſtim propugnaculum aggrederẽtur, an verò feſſis militibus noctis ſpatium ad reſumendas vireis darent. Ioanna amputari moras volebat, dum imparati hoſtes eſſent : interiecta nocte, & animos forſitan hoſtibus, & auxilia ex alijs caſtris acceſſura: ſed diſſentientibus cæteris, quo loco prælium commiſſum erat, commeatu ex vrbe aduecto cœnarunt, curatíſque corporibus militum, ibi pernoctarunt. Duces perpetuis vigilijs ac ſtationibus milites diſponunt : tribunos militum & centuriones circummittunt, atq; hortantur non ſolùm ab eruptione caueant, ſed etiam ſingulorum hominum occultos exitus obſeruent. Neque tam remiſſo ac languido animo quiſquam omnium fuit, qui ea nocte conquieuerit: tanta erat ſumma rerum expectatio, vt nullus in aliam partem mente atque animo traheretur. Prima luce Ioãna ſingulas turmas circuiens monet atque obteſtatur, vti memores priſtinæ vir-

tutis & victoriæ, ſeſe, vrbẽ Aureliam, regnúmq; Franciæ ab Anglorum auaritia defendant. Cùm ijs certamen fore quos tribus iam prælijs ſuperauerint: proinde parati intentíque eſſent, ſigno dato Anglos inuadere: Illum diem, aut omnes labores & victorias cõfirmaturum, aut maximarum ærumnarum initium fore. Angli totam noctem intenti, velut iam futurum impetum expectare, murices vndique ſpargere: miſſileis igneis in peſtem noſtrorum parare, tormenta omne genus in ipſo aditu diſponere, quibus irruenteis Francos exciperent: atque ita magnis vtrinque animis initum certamen. Aurelij tormentis, telis, lapidibus propugnantes ſummouere: magna vi murum aggredi, ſcalis conſcendere: per confragoſa muri, alij aliorum innixi humeris cõniti: præſidiarij concurrere: lapides, tormẽta, ignem, præterea alia tela ingerere. Nec in tanta certaminis iniquitate cùm multi ipſo molarum pondere comminutis ſcalis, laceri, exanimes, atque omnibus denique incõmodis conflictati è muro præcipitarentur, quiſquam tamen in eo periculo, tot ingruentibus telis, pedẽ referebat. Vt verò Ioanna, dum murum incautiùs ſubit, ſagitta grauiter icta cecidit, tãta circà fuga atque trepidatio fuit, vt non multùm abeſſet, quin opera ac tormenta desererentur: ſuadentibus amicis ne plagam adhuc calentẽ deſpiceret, ſalutíque conſuleret, prælio excedere noluit. Itaque eam adit Nothus Aurelius, hortatur recedat, & ſe ad meliora patriæ tem-

tempora reſeruet, ne funeſtam hãc pugnã morte ſua faciat. Plura patrię quàm vitę deberi, exercitũ ad præſidiũ vrbis, atque adeò totius Franciæ ſeruandũ. Equidẽ (inquiebat) mortẽ pro patria præclaram eſſe fateor, & me vel deuouere pro repub. Franca, vel in medios me mittere hoſteis paratus ſum. Sed hîc patriam video, hîc quicquid Francicarũ eſt legionũ: quæ ſi pro ſeipſis ad mortem ruere volunt, quid habent quod morte ſua ſeruent? Produntur omnia deleto hoc exercitu, nõ ſeruantur. Hic omnis ſpes opéſque Franciæ ſunt, quas ſeruãdo patriam ſeruamvs: dedendo ad necẽ, patriam deſerimus ac prodimus. Ad hæc Ioãna vultu fiduciæ pleno, quis pauor hic? quis terror? quàm repentè: qui & cum quibus pugnemus, & quo duce obliuio animos cœpit? an non venit in mentem deum eſſe qui Frãcos adiuuet? deum qui ſecundis auibus ad hoſteis Frãcia expellendos me miſerit? Quin potiùs iube milites animos confirmare, & rurſus ad renouandam pugnam corpora atque arma parare. Non ſuſtinebunt hoſtes impetum, & nunc cunctãtur magis quàm reſiſtunt. Vrbem repetant quibus operæ eſt trahere bellum, nos omnium rerum reſpectum, præterquam victoriæ nobis abſcindamus. Ita paulò pòſt ſupremo conatu redintegrata eſt pugna, vſque adeo terribilis, vt nuſquam acriùs & periculoſiùs illo ſeculo pugnatum eſſe crederetur. Angli fortiter repugnare: neque vllum fruſtra telum ex loco ſuperiore mittere: vt quæque

pars munitionis nudata defenſoribus premi videbatur, eò accurrere & auxilium ferre: ſed hoc ſuperari, quòd diuturnitate pugnæ Franci defeſſi cùm prælio excedebant, alij integris viribus ſuccedere: quarum rerum ab Anglis fieri propter paucitatem nihil poterat: ac non modò defeſſo ex pugna excedendi, ſed ne ſaucio quidem eius loci vbi conſtiterat relinquendi, ac ſui recipiendi facultas dabatur. Dum hæc ita ad Turriculas geruntur, omnis iuuentus quæ in vrbe remanſerat, omnéſque ſuperioris ætatis cum liberis atque vxoribus, dum vident redintegrari pugnã, aut ex muro ad cœlum manus tendere, aut ad tẽpla adire, & ante ſacras imagines proiecti, victoriam ab diuis expoſcere: neque erat quiſquam omnium qui non in eius diei caſu ſuarum omnium fortunarum euentum conſiſtere exiſtimaret. Horum precibus & fletu milites qui vrbis præſidio relicti erant excitati, vt extremo tempore ciuitati ſubuenirent, maximo animo ac fiducia duce Nicolao Gireſmio equite Rhodio ad pontem progreſſi, Ligerim tranſmeant, eo miraculo vt fides rerum, commento fabulæ adumbrata videatur. Nam cùm ad vtranque pontis reſciſſi partem trabes poſuiſſent, eæque eſſent breuiores quàm prærupti pontis latitudo requirebat: ad eius rei ſubſidium, vt alteram alteri alligarent, atque ita longiores eas facerent, ſe dederunt: ad húncque modum Ligerim incerto profundóque alueo decurrentem armati tranſgrediuntur,

&

& alijs ſe coniungunt. Exitus tandem is fuit, vt cùm iam à prima luce ad noctem vſque pugnatum eſſet, Franci autem acriùs inſtarent, languidioribúſque Anglis vallum ſcindere, & foſſas cõplere cœpiſſent, réſque eſſet ad extremum perducta caſum, hoſtes perterriti, magna cęde loco moti, fœdéque in fugam diſſipati, captas noſtris munitiones reliquerint: atque dum ad arcem veluti ruentis cœli turbine cõſternati ſubducere ſe conantur, prementium pondere ruptis pontis aſſeribus, præcipitati in præaltos & limoſos foſſæ gurgites, fœdè perierunt: atque in his Glacidas, & plerique alij viri nobiles: ídque magno Francorum damno, cùm pro ſalute ſua quamplurimum quiſque auri potuiſſet pẽdere. Periêre ex Anglico exercitu circiter quingenti: reliqui in deditionem venerunt. Adijciũt miraculum huic victorię, duos iuuenes diuerſo à cęteris armorum habitu, eximia magnitudine, in albis equis in aëre viſos, ſummíque exercitus clamorem & ſignorum ſonum exauditũ eſſe. Vulgi opinio tenuit extitiſſe diuorum Agniani & Enurtij ſpeciem, quos perſuaſum habet Aurelios omnibus dubijs temporibus certo tutelari numine conſeruare. Expugnatis Anglorum munitionibus, & pręſidio ſtrage oppreſſo, & ſi totius diei continenti labore erat exercitus confectus, nóxque iam ſuberat, vetuit tamen Ioanna loco abſcedi: & vt illic milites more caſtrenſi vigilias agerent, edixit. Eo de prælio in vrbe ſupplicatio

decreta eſt, gratiæque dijs immortalibus actæ. Ioanna magna & clara anteà, maior atque clarior haberi cœpit: milites ſimul & ciues ad cœlum ferre: Angli magis quàm mortalem timere. Poſtremò omnes Franci atque hoſtes credere, illi aut mentem diuinam eſſe, aut deorum nutu cuncta portendi. Angli aſperrimis rerum omnium incommodis conflictati, & de ſalute publica deſperantes, ex communi omniũ ſententia abeundum cenſent, dum res quamuis afflictæ, nondum tamen perditæ forent. Neque in bello malè auſpicato ampliùs perſeuerandum eſſe, alia grauiora bella imminere, ad quæ reſeruare has copias oporteat. Ea re conſtituta ſecunda vigilia magno cum ſtrepitu ac tumultu caſtris egreſſi, omni cum exercitu abeunt. Hac re ſtatim per ſpeculatores cognita, Aurelij duces inſidias veriti, exercitum caſtris continent. Prima autem luce confirmata re, eos cum vniuerſo exercitu ſubſequuntur: ſed Ioanna quòd is dies Dominicus eſſet, magno omnium dolore, aggredi vetuit. Verùm dum ad certam prædæ ſpem quiſque vel iniuſſus properandum exiſtimaret, multi abeuntes conſequuntur. Cùm ab extremo agmine ad quos ventum erat conſiſterent, fortitérque impetum noſtrorum militum ſuſtinerent, priores quòd abeſſe à periculo viderentur, neque vlla neceſſitate, neque imperio continerẽtur, exaudito clamore perturbatis ordinibus omnes in fuga ſibi ſubſidium poſuerunt. Ita ſine vl-

ne vllo periculo tantam eorum multitudinem noſtri interfecerunt,quantum fuit diei ſpatium. Burgius Barra homo & gentis nobilitate & rei militaris ſcientia clarus, cùm à quodam Auguſtinenſi qui profeſſione ſanctitatis confeſſione criminum Talbotum expiare ſolitus erat, in fuga catenis traheretur, iámque longiùs abeſſet exercitus, vi monachum coëgit, vt ſe humeris impoſitum in vrbem deferret. Quæ quidem res Francis maximam voluptatem attulit,quòd hominẽ honeſtiſſimum ereptum è manibus hoſtiũ, ſibi reſtitutum viderent: neque eius calamitate de tanta voluptate & gratulatione quicquã fortuna diminuerat. Hoſte fuſo fugatóq; Ioanna & cæteri duces cum exercitu pleni honore & gratulatione in vrbem redeunt. Ad hunc redeuntis exercitus triumphũ effuſa omnis multitudo obuiam procedit,& vniuerſos quidem duces, præcipuè tamen Ioannã mirantur:in hanc oculos ciuitas vniuerſa, in hanc ſuſpenſa ora conuertit: hãc quaſi de cœlo miſſã,& vt ipſam victoriã oẽs contuentur: omnibus non humanis tantùm,verum etiam & diuinis penè honoribus honorant, vindicem Frãcicæ maieſtatis appellãtes,quę pro Franciæ in omne æuum ſecuritatę, res humanis maiores confeciſſet. Fœlicem tantæ expeditionis euẽtu, cuius fortitudinem cum virtute certantẽ, neceſſitatem quandam ineluctabilem deuiciſſe ferebant. Factum ſenatuſconſultum,vt poſteri diem hunc feſtum effuſo omnium ordinũ gau-

dio, iocíſque proſequerentur. Intereà ingens tota Francia deleti Anglorum exercitus fama, liberatæque vrbis Aureliæ diuulgatur. Stupor itaque omnes & admiratio inceſſit, vnde tantæ vires præſertim ab hoſte iam propè victo: admiratio deinde paulatim in cõtemptum Anglorum vertitur: ita vt multæ vrbes iam de defectione conſilia inire cœperint. Igitur Carolus cognitis rebus, ob ea feliciter acta dijs immortalibus ſupplicationes decernere: Aula regia trepida, antea ſolicita de belli euentu, læta agere: de Ioanna fama præclara eſſe. Ab Aurelijs primùm Ioannæ gratiæ verbis ampliſſimis aguntur: quòd eius virtute, conſilio, prouidentia vrbs periculis eſſet maximis liberata. Nothus Aurelius, Sanſeuerus, Raius, Hira, Grauillæus, Colonceus, Florentius Dillierius, Corrozeus, Santrailla, Alanus Gironus, Iametius, Tilloius Burgius Barra, Amadeus, & cæteri præfecti, quòd eorum opera forti fidelíque vſi eſſent Aurelij, meritò ac iure laudantur. Ciues porrò paratos eſſe pro illorum gloria ac ſalute ſanguinem, ſi ita res ferat, vitámque profundere, nedum fortunas prodigere. Nec multò pòſt Ioãna cum multis clariſſimis ducibus vrbem egreſſa, ad regem profecta eſt, vt cum eo de itinere Rhemorum ac ratione gerẽdi belli conſilia iniret: venientem ſummo cũ honore ac inſigni maximè liberalitate rex ſuſcepit, gratiámq; ei quam potuit maximam habuit pro ſic affecto in rép. animo, pro nauata

enixè

enixè opera, quò rem Francicam in ſua tandem ſede ſaluam ſiſteret, quãtum prouideri humana ratione potuiſſet: pro denique liberata, & ab hoſtium iniuria vindicata vrbe Aurelia. Præfectos verò ſigillatim, tribunóſque militum appellat, quorum egregiam fuiſſe virtutem audierat. Ioanna autem hortante eum vt iter Rhemos ad ſacrum chriſma, regníque inſignia accipienda ſuſciperet, conuocato celeriter concilio, omniumque ordinum ad id adhibitis ducibus, ſententias exquirere cœpit: quorum pars exiſtimare ſeſe inquiebat, è republica non eſſe tantam rem eo tempore aggredi: primùm quod credibile non eſſet Anglorum exercitum, quem ipſi florẽtiſſimũ paulò antè vidiſſent, ita iam ſe abdidiſſe, vt non modò reſtitui, ſed etiam adaugeri paucis diebus non poſſit: in tam promptis ad arma capienda populis: deinde per non pacatas vrbes multorum dierum itineribus eundum eſſe, quarum populi Francorum conatibus ſi aduerſentur, aut erunt ipſi bello priùs ſubigendi, aut ab incœpto turpiter deſiſtendum. Pars in Normaniam eundum cenſebat, pars verò adhuc quieſcendum: nam vt Aurelijs ad hoſtem repellendum copiarum ſatis fuerit, quanquam quis eum repulit? ſua ipſe ſpõte ſe recepit: ſed ſit omnino repulſus, ad circunferendum tamen bellum, obſidionéſque ducendas Francorum copias non ſuffecturas: præſertim cùm exiſtimandum ſit omnem Angliam ne tantum dedecus admittatur conuenturam, vi-

reíſque ſuas in communem vtilitatem explicaturam: iactantis porrò eſſe ingenij & leuiſſimi, ardore triumphandi in diſcrimen per incertos euẽtus certaminum, ſecuritatem ſubditorum præcipitare: neque regi bono quicquã minùs quàm temeritatem cõgruere. Satis celeriter fieri, quicquid commodè gereretur: armáque niſi maioris emolumẽti cauſa, nequaquam mouenda eſſe: ne compendio tenui, iactura graui petita victoria ſimilis ſit hamo aureo piſcantibus, cuius abrupti amiſsíque detrimẽtum nullo capturæ lucro penſari poteſt. Horum oratione Carolus permotus videbatur conſilium proficiſcendi Rhemos depoſiturus, niſi Ioanna illum his verbis confirmaſſet. Vererer (inuictiſſime Carole) ne tibi maius audaciúſque conſilium meum, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ſexu atque ætate mea videatur, ſi humanis viribus niteretur: nunc verò cùm deorum benignitate liberata obſidione Aureliorum vrbe, id paremus atque agamus, non vt ipſi maneamus in Francia, ſed ne Angli maneant: nec vt pro ripa Ligeris ſtantes arceamus tranſitum hoſtis, ſed vt vltrò tranſeamus, transferamúſque bellum, quid eſt quod cunctemur diutiùs? quid enim hic ſtantibus ſpei eſt? Stultitia eſt ſedendo debellari credere poſſe. Non votis ſtultis auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, bene conſulendo, audendo, proſpere omnia cedunt. Vbi ſocordiæ te atque ignauiæ tradideris, ne quicquam Deos implo-

plores: irati, infeſtíque ſunt. Quid verò minùs conueniat,quàm cùm aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac Dij propè ipſi cum Anglis ſtarẽt, nos labantem Franciæ fortunam ſuſtinuiſſe: nũc quia depulſis hoſtibus omnia ſecunda in dies lęțiora ac meliora portendantur, animis deficere? Dij immortales quibus ego ducibus hanc mentem voluntatémque ſuſcepi, per nocturnos viſus omnia læta & proſpera oſtendunt,tuã breui tempore vniuerſam Franciam futuram : hinc omne Anglicũ nomen maria terráſque fœda fuga impleturum,& quod Dij portendunt,idem ſubijcit ratio haud fallax : vexatę ab ijs Frãciæ vrbes,noſtram fidem, atque auxilium implorant. Duces Anglorum cum Burgundione diſcrepantes propè vt defecerint alij ab alijs,exercitus ac vireis diſtraxêre : eadem in illos ingruit Fortuna quæ nuper nos afflixit:nam & deſerũtur à ſocijs, & mutuis diſſidijs deduxerunt excercitus: quæ tuo patri atque adeò vniuerſæ Franciæ cauſa exitij fuit: nec diſcordia inteſtina coïre eos in vnum ſinet, neque ſinguli nobis reſiſtere poterunt. Omnia matura ſunt,victoria,præda,laus. Quæ ſi dubia, aut procul eſſent,tamen omnes bonos reipublicæ ſubuenire deceret.Tu modò (Carole) Fortunam audaci animo experire, atque exiſtima omnia proſperè euentura. Poſtquam Ioanna dicẽdi finẽ fecit , principes omnes,itémque præfectorũ magna pars ſententiam eius laudant , virtutem animi ad cœlum ferunt:alij alios increpantes,ti-

midos vocant : Ioanna magnà atque clara habetur. Regis decretum fit, ſicut illa cenſuerat, maximè quod nihil adhuc fruſtra monuiſſet, planúmque eſſet omnia quæ ipſa ageret, deorū immortalium nutu atque poteſtate adminiſtrari : priùs tamen viſum eſt dum maiores copiæ cogerētur, aliquot vrbes ad Ligerim ſitas recipere. Itaq; Alenconium ijs diebus ab Anglia (vbi aliquot annos captiuus fuerat) reuerſum, omnibus copijs cū imperio præficit, adiuncta illi Ioanna, cuius conſilio omnibus in rebus vteretur. Hic Aureliā profectus, fit certior Ioannem Faſcotum cum duóbus hominum millibus Lutetia egreſſum : Gergeum Aurelianenſis agri oppidum, vt illud commeatu & præſidio firmaret cōtendere: quibus rebus ille vehementer commotus, maturandum ſibi exiſtimabat, ne ſi illa Anglorum manus in vrbem intraret, non facilè expugnari poſſet. Itaque omni diligentia adhibita cum omni exercitu, nō ſine ſpe potiundi oppidi, celeriter eò contendit. Paucis antè diebus Nothus Aurelius, Sāſeuerus, Santrailla, Conrazius cum delecto equitatu ad portas vſque vrbis decurrerant, vt illius ſitum oculis metirentur, locúmq; metandis caſtris ſpecularentur : compulſiſque intra portam qui eruperant Anglis, interfecto clariſſimo viro Henrico Viſeto vrbis præfecto, eodem curſu in oppidum contenderant. Sed cùm loci natura, & munitio vrbis aditum prohiberent, tum quòd ad prelium egreſſi his rebus indigerent quę ad oppugnatio-

nem

nem vrbis erant vſui ſeſe receperant. Opere caſtrorum perfecto, ac prolato tormentorum apparatu, Franci oppidum oppugnare ſunt adorti tanta vi, vt turri totius oppidi maxima cum adiuncto illi muro fragore ingēti proſciſſa, mœnibúſque omni ex parte latè proſtratis aditum in vrbem vna nocte patefecerint: atque incredibili celeritate omnibus ad irruptionē comparatis, prima luce ex omnibus partibus ſigno dato alij ad turrim ruina deiectam decurrere: alij ad ruinas prouolare: alij operibus, machinis, ſaxíſque tormento emicantibus, transfoſſo muro, iter pluribus locis in vrbem aperire: alij quà murus arduus aſcenſu erat, impetum facere. Contrà Suffortius comes vrbi præfectus laborantibus ſuccurrere, integros pro ſaucijs arceſſere, omnia prouidere: multùm ipſe pugnare, ſæpe hoſtem ferire: ſtrenui militis & boni imperatoris officia exequi. Interim Francis hoſtibúſque prælio intentis, magna vi vtrinque certantibus, Ioanna dum in appellandis cohortandíſque militibus ducis, & in pugna militis officia præſtaret, de muro lapide grauiter icta cecidit: tum victoriā partam eſſe clamat. Franci tanquam cœleſti voce iuſſi, redintegratis viribus ſumma alacritate murum ſubeunt: pars ſcalis, pars haſtis innixi, ſubleuatíque alij aliorum humeris in vrbem trāſcendunt. Hoſtes inopinato malo turbati, deorum ira perculſi, mortis metu perterriti ſeſe porta foras vniuerſi proripiunt, atque in pontem reci-

piunt. Ibi circumuēti, interfecto Alexandro Suffortij fratre, deſperatis omnibus rebus, fuga ſalutem petere intendunt: quos equitatus apertiſſimis campis conſectatus, partim interfecit, partim intercepit. In ea fuga Suffortius Comes, equitem Frācum nomine Gulielmum Renaldum acriùs inſequentē ſe, quòd acerrimè inter Francos eum pugnare conſpexiſſet, equeſtri honore ornauit, ac ſeſe illi dedidit: equeſtris ſiquidē ordinis dignitas non in otio imbellibus ābitiosè quæſita, ſed fortibus teſtatæ virtutis meritò in acie parta, viros vel infimæ ſortis longè nobiliſſimos efficere conſueuit. Captus quoque Ioannes Pulla, & plerique alij inſignes viri: quos Aureliam noctu deducendos curauit Alenconius, quòd Franci inter ſe de captiuis & præda rixantes cateruatim manus conſererēt: quę res cæſorum quoque ſtragem accumulauit. Vrbs ipſa miſerabilem in modum ciuibus aut interfectis, aut captis direpta: nec templum à militum libidine defendi potuit, vbi res pretioſæ chariorėſque ciuiū in ipſo belli metu abſconditæ fuerant. Præſidio vrbi relicto Alenconius, & Ioanna cum exercitu Aureliam reuertuntur, quò paulò antè ad coniungendas vireis venerant Vallenſis Britannus, Chauuignius ex Berria, & Vicedemicius Carnutenſium. Gergei capti nuntius Anglos quòd oppidum & natura loci & militum manu apprimè communitum paucis diebus, quibus eò ventum erat, expugnatum cognouerant, maximè commouit, &

& Ca-

& Carolũ regem incredibili affecit lætitia, eúmque veluti certo iã victoriæ nomine accepto, ad maturandam Rhemos ꝓfectionẽ ſolicitauit. Vnũ in armis reſtabat oppidũ in Aurelianẽſi agro Baugenſiacum. Alenconius arbitratus id bellum celeriter confici poſſe, exercitum eò deducere conſtituit: ſed quòd erat in itinere Magdunum oppidum, vbi Angli pontem munierant ſic, vt eis inuitis cõmeari non poſſet, in ſuam poteſtatem pontem illum redigere & itineris, & commeatus cauſſa, & quod ita omnes cenſerent, ne quid inimicum poſt ſe relinquerent, primùm omnium decernit. Erant præſidio impoſiti trecenti ſpectatæ virtutis Angli, qui cùm ſe ſatis tutos fore crederent, nec tantam vim Francis, quantam poſteà ipſorum aliorúmque periculo compertum eſt, ineſſe putarent, ſumma ope parabant ſe ad pontem defendendum. Nec mora, tanta vi Francorum, oppugnatio cœpta eſt, vt paruo temporis momento, ne quicquam ſe tuẽtibus præſidiarijs, Franci irruperint. Neque quiſquam fermè eorum qui acriùs reſtiterant, cædi ſuperfuit: quo ſpatio cæteri per aduerſam portam effugerunt, ſic vt imbellium ſalus (quod plerunque accidit) ſtrenuorum hominum morte conſtiterit. Firmo præſidio ad pontem relicto, ne quis ſubitò ab Anglis motus oriretur, reliquas copias equitatúmque traducit, atque Baugenſiacum peruenit, admotis tormentis diſploſiſque in oppidum globis aliquot, propugnãte nemine,

vrbem cum exercitu ingreditur. At hoſtes qui collocatis inſidijs opportunis atque occultis in vrbe locis Francorum aduentum expectabant, ex omnibus partibus ſubitò ſeſe oſtenderunt, nouiſſimóſque premere & primos repellere, atque iniquiſſimo noſtris loco prælium committere cœperunt. Sed tandem magna ſuorum iactura, in arcem compulſi vrbe excluduntur. Alencónius captum fruſtrà oppidum ratus arce in hoſtium poteſtate retenta, cùm neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi præſidiarios permouere poſſet, arcem binis caſtris circũdedit, vnóque tempore obſidione atque oppugnatione premere cœpit. Hoſtes celeritate Frãcorum permoti, miſerrimáque Gergenſium memoria ſoliciti, cùm nec ſe viribus pares, nec ad obſidionem ferendam inſtructos viderent, ſuper hæc à ciuibus crudelitate eorum offenſis veriti ne deſererentur, omnium conſenſu Diœcetes Eburionicum prima vigilia de muro cum vigilijs cuſtodibúſque Francorum colloquitur: velle ſi ſibi fiat poteſtas Ioannam conuenire. Facta poteſtate ex arce mittitur, atque ad Ioannam deductus eas tandem deditionis conditiones impetrauit, vt liceret omnibus tam Anglici quàm Francici generis ſolutis metu, ac ſine fraude arce excedere: militares equos, arma, ſarcinas, modò eæ libram argenti non excederent, ſecũ educere: ijs etiam pactis iureiurando adacti, ſe intra decem dies aduerſus Francos arma non laturos.

His rebus confectis ciues in regis Caroli verba per iuſiurandum adiguntur. In ea obſidione Arthurus Richemontius Francorum equitum magiſter, ac ducis Britanni frater, Ioānæ ſeſe obtulit, ſi in antiquum locum gratiæ atque honoris rex reſtituat: cum expeditis equitibus (quos mille quingentos ſecum adduxerat) veterem ſuam fidem magno cum reip. Francicæ vſu tam dubijs temporibus præſtiturum cōfirmat, atque in eam partem iturum, ibíque futurum, vbi eum rex cōſtituiſſet, atque eſſe voluiſſet. Qua in re cùm Alenconius & cæteri duces vades ſe præberent, Ioanna eum retinuit, obliuionem inconſultæ rebellionis à rege accuratis precibus ſe impetraturā pollicita. Dum Franci ad Baugēſiacum expeditionem parāt, Talbotus, Deſcallęus, & Faſcotus ſummæ inter Anglos potētiæ Lutetia egreſſi cū quatuor hominū millibus, Baugenſienſibus ſubſidio veniebant: qui cùm in itinere quo in periculo præſidium atque arx verſarentur cognouiſſent, pluribus carris, ac magna vi omnis generis commeatus, cum impedimentis (quę ſecum agere ac portare non poterant) Stempis cum præſidio depoſitis, nihil ad celeritatem ſibi reliqui fecerunt. Sed accepto deditionis nuntio, ex itinere Magdunum diuertunt, atque pontem magno impetu oppugnare cœperunt. Franci contemptis ſuperatíſque eodem in loco paulò antè hoſtibus, cùm aduentare primum exercitus agmen intellexiſſent, & pudore cedendi, & cupiditate per ſe

conficiendi prælij fortiſſimè contra tãtam multitudinem præliantur. Hoſtes verò nihil ampliùs copiarum acceſſurum credentes, delendi præſidij nacti occaſionem videbantur. Cùm aliquot horas ſumma contentione dimicaretur, fiũt certiores Angli Francos magna celeritate ſuis ſubſidio aduenire:qua re perculſi ac perterriti, relicta oppugnatione,ijſdẽ itineribus quibus eò perueniſſent,ad ſalutem contenderunt. Qua re cognita, Ioanna leuis armaturæ equites ad mille quingentos,ducibus Hira, Potone,Iametio,Tilloio, Ambroſio Loro,Thealdo Thermæo ſingularis & animi & prudentiæ viris præmittit qui ad hoſtes aduolent: & dum alij cum robore grauis armaturæ equitum, peditúmq; expeditis cohortibus ſubſequũtur, tumultuaria pugna hoſtes diſtineant. Hoſtes ad Pataicum vicum in Belſia conſederant:noſtri verò explorato hoſtium ſtatu,ad præliandũ animo atque armis parati, cùm ſubſequente exercitu nullam dimicationẽm recuſarent, turmatim in eum locum deuenerunt. Fit magna contentione diuerſum præliũ: quod cùm diutiùs pari propè marte iniretur, accedit proprius,exercitus,crebrique eodemtempore & noſtris & hoſtibus nuntij perferũtur Alẽconium & Ioannam inſtructis copijs adeſſe. Præſidio cohortium confiſi noſtri acerrimè præliantur,ne ſi tardiùs rem geſſiſſent,victoriæ gloriam cõmunicaſſe cum alijs viderẽtur.Hoſtes concidunt animis,victi tandem perculsíque, maiore parte a-

miſſa

miſſa conſternati, quò ſors tulerat profugiũt, qui tamen in fuga à noſtris acriter inſequentibus cõficiuntur: lætitia enim victoriæ elati, cedentibus circunfuſi, quantùm equorum vires ad perſequẽdum, dextræque ad cædendum valent, tantùm eo prælio interficiunt. Itaque ampliùs millibus tribus aut armatorum, aut eorum qui timore arma proiecerant interfectis, reliqui penè omnes capiuntur: atque in his Talbotus, Deſcallæus, Thomas Rameſton, Honguefortius, omnes magni inter Anglos nominis. Nam cùm ij ſe Ienuillam recipere conarentur, & ciues ad eam imminentis maximi exercitus molem ſuſtinendam conſilio ac viribus impares ſe cernerent, voluntate commutata, ad promerendam Francorum gratiam, deceptis Anglis (qui illis pretioſiorem omnem apparatum paulò antè reliquerãt ac crediderant) portas clauſerunt: amicitiarum iura non fide, ſed ſucceſſu ponderantes. Ioannes Faſcotus à pluribus circumuentus, ægrè ſe è manibus hoſtium eripuit, atque Corboliam ſe in tutũ cum paucis recepit. Eodẽ die Ienuillã intromiſſo exercitu, oppidani in regis Caroli verba iurant. Hac intellecta pugna, Santiſigiſmundi caſtellũ, Mompipeum, & pleraque alia Belſiæ regionis caſtella præſidiarij Angli, quòd ab ſe teneri non poſſe iudicabant, ne cui eſſent vſui Francis, incenderunt: frumenti quod ſubitò potuerunt, auexerunt: reliquum incendio corruperunt, ac diſperſi profugerunt. Quibus de rebus & vires vn-

dique Francis creſcebāt, & ſpes ipſa quę nun quā Carolo defuerat, apud inuictū animū, ſupra eius miſerię cōditionē efferebatur: ita vt Fortuna quæ immitis atque acerba regi infęliciſſimo ſupremas inſidias tetenderat, tum primùm cōmutatis iniuriis, proſperos rerum exitus promittere videretur. His ita geſtis rebus Alenconius, Ioāna, & cęteri duces cum exercitu Aureliam redeunt: quò venturum ſe rex cùm pollicitus eſſet, diemque feſtum vrbi in aduentum eius ciues indixiſſent, domos, templa, cæteráque omnia exornari iuſſiſſent, tamen non venit. Ei verò ad Sulliœum oppidum Ioanna, & cæteri duces præſto affuerunt: atque ibi de genere ac numero auxiliorum, de itinere Rhemorum, ac ratione gerendi belli conſilia inita. Actum etiam de Arthuro magiſtro equitum: cúmque puella pluribus verbis à rege peteret vt illi parceret, rex eius dexteram præhendit, rogat orandi finem faciat: tanti eius apud ſe authoritatem eſſe oſtendit, vti & reip. iniuriam, & ſuum dolorem eius voluntati ac precibus condonet. Ne autem eum ad ſuum comitatum admitteret, vnum obſtitit: nam ne eius præſentia Trimolij animum (cui plurimùm tribuebat) offēderet, verebatur, indignāte maximè Ioāna quòd in cōficiendo bello, eius forti ac fideli opera opportuníſq; opibus rex vti potuiſſet. Ille itaque ne quam bene gerendæ rei occaſionem prætermitteret, ratus ijs quas haberet copijs ſatis virium fore ad capiendum oppidum (cui à palude nigra

no-

nomen eſt) vel militibus ſua celeritate atq; virtute in oppidum non præmunitum irrumpẽtibus, vel quòd repentino exercitus aduentu oppidani perterriti, ne diripiantur deditionem faciant, eò exercitum adduxit: vir enim in omni conſilio viuidus & ferox, reíque gerendæ percupidus aliquid ſibi omnino tentãdum exiſtimabat, vt qualis erga Francorum nomen foret, tãquam ex itinere oſtenderet. Hoſtes vbi intelligunt omnes ſuas fortunas in extremo ſitas, hoſtem infeſtum, ſpem auxilij nullam, penuria rerum neceſſariarũ bellum non poſſe trahi, permittente magiſtro equitum, legatos deprecandi cauſa ad regem mittunt. Adeunt per Alenconium: libenter rex petentibus dat veniam, ea conditione vt obſidibus datis, intra decem dies præſidiarij ſua omnia aſportarent, vrbémque Francis traderent. Itaque Alenconius per literas magiſtro equitum mãdat ne per vim oppidũ expugnari pateretur, ne grauiùs permoti milites & defectionis odio, & contemptione ſui, omneis interficerent: quod ſe facturos minabantur. Quo mandato commotus magiſter equitum milites ex opere deducit, atque oppugnatione deſiſtit: ægrè tamen tunc ſunt retenti quin in oppidum irrumperent, grauitérque eam rem pertulerunt, quòd ſtetiſſe per Alenconium videbatur, quominùs oppido potirentur. At hoſtes ſine fide, nunquam exuta malignitate pœnitentes, ſed paratis animis (quos diuerſis vultibus effingebant) renouare perfidiã,

odiúmque vetus exercere, vnum expectabant, vt ſcirent quorſum ille impetus euaderet: abeunte enim magiſtro equitum, & rege cum omnibus copijs Rhemos iter habēte, nullam ſibi moram attulerunt, quin eoſdem animos redintegrata perfidia erigerent: nam per inſidias interceptis aliquot equitibus qui Alenconij ſigna ſequebantur, illi mandant ſi velit ſuos recuperare, obſides ſibi remittat: vrbéque demū maiori pręſidio munita, in partibus Anglorum manent. Illis ipſis diebus Lodoicus Culanus Franciæ Thalaſſiarchus, qui regis iuſſu ad Bonniacum oppidum profectus fuerat, (quod oppidum in Anglorum partibus obſtinatè ſe continuerat) muro tormentis perforato cùm ſe milites vellent intromittere, nulla ſpe oppidanis reliqua ſe tuendi, ne vrbs honeſta diriperetur, milites retinuit, & pacatè oppido potitus eſt. Cæterùm Carolo regi ingens de itinere Rhemorum cura erat: vndique omnes copias contrahit, totis viribus tantæ rei diſcrimen aditurus. Igitur caſtris ad Gienſe (*alij* Genabum vocant) oppidum poſitis, quo maiore animo rem capeſſeret, vniuerſas copias in conſpectum dedit: atque ex ijs quicquid floris ac roboris erat, ſibi deligit. Fuere equitum ac peditum duodecim milia, tormentorum iuſtus numerus, eorum præſertim quæ expeditis curribus veherentur. Reliquas verò copias per vrbes captas diſpertitus eſt, ac paratis quæ ad profectionem pertinebant, tertio

Calend.

Calend. Iulij, qui fuit dies Petro ſacer, Gienſi mouit: & ſub ſignis iter ingreſſus, nullo prohibente Altiſiodorum peruenit (erat id oppidum Burgundiæ) quo ſi potiretur rex, alios poſteà eius oræ populos paruo negotio in deditionem conceſſuros apparebat. Nec mora, caduceatorem præmiſit qui denuntiaret niſi ſe dederent, ipſos vltima eſſe paſſuros. Ad ea oppidani reſponderunt, non debere regem iraſci, ſi ipſum oppido recipere recuſent, cùm Anglorum ac Burgundionum imperium tota Francia vigeat: pro quo ipſi extrema ſuſtinere parati eſſent, ne primi omnium perfidia aut metu defeciſſe videantur. Duces indignãtes quòd oppidum muro debile & facultatibus modicum tanti exercitus vim atque impetum morari auderet, confeſtim arma expediunt: ſed Carolus cùm longiùs eam rem ductum iri exiſtimaret, repentè occupandæ vrbis conſilio depulſus, accepto gratuito commeatu eam oppugnari vetuit. Ferunt regem à quodam pecunia ab oppidanis corrupto impulſum, inuictis & improbantibus cohortium atque alarum præfectis, ac maximè Ioanna (quæ cuncta facilia atque expedita ad victoriam pollicebatur) de victoria nulla ratione deſperaſſe: cùm ea militum robora eſſent, vt ad primos impetus in vrbem peruaſura crederẽtur. Prouiſo commeatu & iumentis trium dierum quiete recreatis, ab eo loco ad fanum Florentij contendit. Ex oppido legati eum adeunt, qui ſe

de ſuperioris temporis conſilio excuſant, ſéque ea quæ ille imperaſſet facturos pollicētur. Hæc ſibi ſatis opportunè rex accidiſſe arbitrat⁹, quòd neque poſt tergum tot hoſtes relinquere volebat, neque has tantularum rerum occupationes itineri Rhemorum anteponendas iudicabat, eos in fidem recipit. Poſtero die caſtra mouit, & ad Tricaſſes proficiſcitur. Oppidani multò antè Burgundionē omnium rerum vectigaliúmque præterquam ſalis immunitatem concedentem mœnibus receperant: qui vrbem deinde Anglo tradidit. Carolus ad tentandam oppidanorum fidem, ſingularis induſtriæ hominem in oppidum præmittit qui eos ad deditionem faciendam adhortetur, moneátque ne inani & mox nihil profutura pertinacia, in ſummum periculum (quod à validiſſimo exercitu ſtatim immineret) ſeſe ac fortunas ſuas deuocare vellent. Erant præſidio impoſiti ſexcenti fermè Angli, qui non modò clauſerunt portas, ſed repentè cohortes ſub ſignis eduxerunt, vt Tricaſſes quos pauidos & in fide nutantes cernebant, alacriter erumpendo in fide atque officio continerent. Sed acriùs quàm conſtantiùs prælium inierunt: quippe vt Francorum ſigna circumagi videre, repente ſeſe in vrbem recipiunt. Cæterùm cùm nec virium nec tormentorum ſatis eſſet ad vrbem expugnandam, ſumma difficultate rei frumentariæ affecto exercitu, vſque eò vt ſex dies milites frumento caruerint, & iam plæriſque continuò

furfu-

furfuracei panis ac fabæ vſu tabeſcentibus, ac morbis ſubinde per corpora hominum vulgatis, magna (id quod neceſſe erat accidere) totius exercitus perturbatio facta eſt. Hîc rex fatigatus ſtatuerat ſoluta obſidione Rhemos petere: nam circa muros vnius vrbis hærere, tot maximarum rerum opportunitate dimiſſa, minimè vtile arbitrabatur. Cæterùm tam diſcedere irritum: quàm morari pudebat, famam quoque Ioannæ, qua plura quàm armis effecerat, ratus leuiorem fore ſi Tricaſſes quaſi teſtem ſe poſſe vinci reliquiſſet. Quibus de cauſis concilio conuocato, de ſumma rerum deliberare incipit. Erant ſententiæ quæ conandùm omnibus modis, vrbémque ſtatim oppugnandam cenſerent: porrò erant qui cenſerent recedendum, aut vlteriùs progrediendum, ſeruandúmque exercitum, in cuius incolumitate ſaluæ & incolumes res Francorum forent. Ioanna vtrunque improbans conſilium, quantum alteri ſententiæ deeſſet animi, tantùm alteri ſupereſſe dicebat: hos turpiſſimæ quaſi fugæ rationem habere, illos etiam iniquo loco dimicandum putare. Qua enim (inquit) fiducia, & opere, & natura loci munitiſſimam vrbem expugnari poſſe confidimus? aut verò quid proficimus ſi accepto magno detrimento ab oppugnatione vrbis diſcedimus? quaſi non & fœlicitas rerũ geſtarum, omnium beneuolentiam regibus, & res aduerſæ odia concilient. Caſtrorum autem mutatio,

quid habet niſi turpem fugam, deſperationem omnium, & alienationem aliarum vrbiũ? Quare neque tanti ſum animi, vt ſine ſpe vrbem oppugnandam cenſeam: neque tãti timoris, vt ipſa deficiam: atque omnia prius experienda arbitror, neque hinc abſcedendum, quàm ſpei noſtræ finem captis Tricaſſibus impoſuerimus. Adeóne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeò molles animos, vt paucos dies durare in caſtris non poſſint? Erubeſcant profectò, ſiquis eis hoc obijciat: contendántque & animis, & corporibus ſuis virilem patientiam ineſſe: nec ſe patrociniũ mollitiæ inertiæque mãdaſſe his, qui mouenda hinc caſtra ſuadent. An verò mediocre diſcrimẽ opinionis ſequuturum ex hac re putemus, vtrum taleis tandem vrbes Franciæ milites Francos eſſe putent, quorum ſi qua vrbs primum illum breuiſſimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis noſtri, vt exercitum non tędium oppugnationis, non fames ab vrbe circumſeſſa ſemel, amouere poſſit: nec finem vllum alium belli quàm victoriam nouerit? nec impetu potiùs bella, quàm perſeuerentia gerat? quæ in omni quidem genere militiæ, maximè verò in obſidẽdis vrbibus eſt neceſſaria: quarum pleraſque munitionibus ac naturali ſitu inexpugnabiles, nonnunquam fame ſitíque tempus ipſum, ſæpiſſimè verò timor vincit atque expugnat, ſicut Tricaſſes expugnabit, idq; ante triduum, ope illius, cuius

ius nutu omnia hactenus à me & prouiſa,& adminiſtrata ſunt, fore polliceor: cuius ſpecies mihi dextram porrigentis, hac nocte in ſomno oblata eſt: illo duce, illo aperiente in vrbem intrare viſa ſum. Hæc poſtquam Ioanna vultu fiduciæ pleno perorauit, nemo ferè viſus eſt (quanquam non dubius quorundam animis inſideret metus) qui non alacriter in eius ſententiam iret, atque exiſtimaret præſtare omnes difficultates perpeti, quàm tanta contumelia accepta, cæterarum vrbium voluntates alienare. Cæterũ præſidiarij vt circunſideri vrbem vidét, auxilijs vicinarum vrbium deſperatis quas in Caroli poteſtatem veniſſe cognouerant, ſeſe dedere conſtituunt: maximè quod caſtra regia, non alicuius hominis ingenio, atque induſtria regi, ſed immortalis dei conſilio gubernari manifeſtè perſpicerent. Itaque concilio ciuitatis coacto, placuit Epiſcopum cum quibuſdam ciuibus ad Carolum mittere: qui oppidum ſe ei traditurum pactus eſt, ea conditione interpoſita, vt quibus antea legibus ſub Henrici Anglorum regis imperio fuiſſent, eiſdem etiam deinceps vterentur: præſidiariis militibus nullum ab exercitu detrimentum inferretur: liberúmque illis eſſet ſuis cum rebus proficiſci. His firmatis conditionibus Angli ſexcenti optimè armis inſtructi, ipſi & ętate & corporibus ſpectari maximè & timeri digni, & niſi animus eis defuiſſet, ad eam vrbem tuendam præclarè idonei, vrbe exeunt. His ita ge-

geſtis rebus Carolus Ioannam in conſilio habere, magis magíſque eam in dies amplecti, cuius neque conſilium neque incœptum vllum fruſtra erat. Eo anno frumentum in Francia anguſtiùs prouenerat, & ſolis penè fabis homines veſcebātur. Nec admiratiōe caret quod Frāciſcanus quidā (cui Richardo quieto nomen erat) è ſuggeſtu apud Tricaſſes paulò antè monuiſſet populū, vt ſumma diligentia fabas ſererent: venturum enim primo quoque tempore, quem minimè expectarent. Ciuibus de more ſacramento adactis, & conſtitutis vrbanis rebus, Carolus Catalaunum rectà contendit: vrbis primores honoris cauſa, regi obuiam proceſſerunt, deditionémque ſuorū nomine fecerunt: atque eo ipſe die magiſtratus cuncti ſuo ordine, ſacerdotéſque ſacris in veſtibus, ſub vmbella aurea intrantē excipiunt, quanto plauſu gratulationéque nullus ad eam diem rex: maximè coniectis in Ioannam oculis, quam tanquam Palladium de cœlo demiſſum omnes intuebantur, admiratione nominis eius, ſimul & rerum aduerſus Anglòs geſtarum gloria attoniti. Promotis inde caſtris, ad caſtellum (cui à ſeptem ſalicibus nomē eſt) octo paſſuum millibus Rhemis diſtans proficiſcitur. Hac impulſi occaſione Rhemi qui iam antè ſe Anglorum imperio ſubiectos dolerent, liberiùs atque audaciùs de tradenda vrbe conſilia inire incipiunt. Itaque concilio conuocato docent ſui iudicij rem non eſſe, neque pati poſſe Carolum regem ſuum vrbe

be mœnibúſque prohibere: proinde habeant præſidiarij rationem periculi ſui, & ſua ſponte dum ſine periculo liceret, vrbe excederent: ſi id non feciſſent, ſibi conſilium capturos. Qua oratione permoti præſidiarij, ex vrbe profugiunt. Tum verò ciues legatos ad Carolum primos ciuitatis miſerunt, qui dicerent ſe ſuáque omnia in fidem ipſius atque poteſtatem permittere: atque eodem die ſacerdotio ciuitatis ſacris inſignibus velato, decurionibus & primoribus ciuium ad portas opperiẽtibus, Carolus cum Ioãna ac proceribus reliquáque nobilitate vrbem ſub ſacra vmbella intrans excipitur lætis fauſtíſque ominibus, omni ordine, omni ætate proſperum felicémque ingreſſum apprecante: vijs, vt tempus anni ferebat, flore multo, feſta fronde, virente herba ſtratis. Supernè velis vmbraculíſque honeſtantibus: aulęorum magnificentia varietatéque ac picturarum, tabularúmque artificio exterioribus domorum parietibus veſtitis. Nulla lętitiæ ſpecies, nullum dignitatis exemplum non excogitatum, nõ exhibitum. Nec auidiùs ipſum regem, quàm Ioãnam intuebatur populus: namque haud facilè dictu eſt, præter ingenitam illi genti erga reges ſuos venerationem, quàm tum huius quoque regis vel admirationi dediti fuerint, vel charitate flagrauerint: quòd nihil niſi diuina ope aggredi videretur. Intranti vrbem regi Renatus Barrenſium & Lotharingiæ dux, & Commerciæus magno cum comitatu præſto affuerunt. Sequenti die idibus Iulij Sanſeuerus,

& Raïeus equeſtris Francorum militiæ archi-ſtrategi, Culanus Franciæ Thalaſſiarchus, & Grauillæus ſummi v.r ordinis, miſſi à rege ad Cœnobiarcham diui Remigij, qui ampullam olei ſacri refertam (eam cœleſtem angelú olim ſub ſpecie candentis columbæ diuo Remigio archiepiſcopo obtuliſſe, quo rex Clodoueus & deinceps eius ſucceſſores vngerentur vulgo perſuaſum eſt) peterent. Nec multò pòſt venientem cum ea abbatem Reginaldus Cartenſis vrbis archiepiſcopus (quem comitabatur reliquum ſacerdotium aulicum ſacris inſignibus velatum) ad fanum Dionyſij excepit, & ad ſummum templum detulit. Huc cum rege Ioanna, ac frequens principũ cœtus, inclytarumque familiarum proceres, ac reliqua Francorum nobilitas proceſſit: rex primùm conſenſu gratulantium procerum, equeſtris dignitatis ornamenta de manu Alenconij lubens accepit. Inde librum Francicarum legum atque inſtitutorum archiepiſcopus porrexit, quas ſe ratas habiturum aræ maximi templi admotis manibus iureiurando ſciuit: magnóque omnium conſenſu rex ſalutatus, ac vnctione ſacra, ſeruatis cęremonijs, principatui inauguratus eſt. Sunt antiquitus à præſtantibus ingenijs cum ſumma verborum elegantia compoſita quæ ex ſacro libro ad ſtatas rerum & locorum cæremonias ab alijs atque alijs ſacerdotibus in frontem regis perleguntur. Sed non eſt neceſſe vt cuncta ſicut ſigillatim fuere celebrata, minutiſſimè referantur: quando ea in multis libris ad amuſſim deſcripta videa-

videamus. Rege conſecrato Alenconius & Claromontanus inſigneis aliquot Francos, ob eximiam ſpectatámque virtuté, ex militari cęremonia, conceptis verbis diſtrictóque gladio, quo leuiter ſiniſter humerus petebatur, equeſtri dignitate decorarunt. His ita geſtis rebus, præſentibus cunctis proceribus Ioanna pedibus regis aduoluta (quam veluti cœleſti voce angelum loquentem audiebant omnes, ſuſcipiebant, admirabantur) ſeſe iam reip. Franciæ, ac regi officium præſtitiſſe dixit: regemque ipſum ad excellentis & perfecti principis officiũ & munus adhortata eſt. Triduo pòſt Carolus regũ veſtigijs inſiſtens ad fanum Marcolphi contendit: eſt enim vulgo perſuaſum, reges Francos diui Marcolphi numine, grauiſſimos ſtrumarum morbos nõ medicamentis, ſed ſolo verbo & admotione manuum ſanare: ob idque, ſacrati, fanum ipſius inuiſunt. Hinc ad Vailliæum oppidum diſtans à Sueſſionibus octo paſſuũ millibus proficiſcitur. Huc ad regem Sueſſiones legatos miſerunt, qui ei claues vrbis offerrẽt: atque eo ipſe die rex ſe in vrbem intulit. Exceptus eſt ipſius aduentus ab omnibus, incredibili honore atque amore: nihil relinquebatur quod ad ornatum portarũ, itinerum, locorúmque omnium, quà rex iturus erat, excogitari poſſet. Cum liberis omnis multitudo obuiam procedebat: triclinijs ſtratis fora templáque occupabãtur, vt vel expectatiſſimi triumphi lætitia percipi poſſet: tanta erat magnificentia apud opulẽtiores, cupiditas apud humiliores.

Huc Carolo nuntius lętus affertur Laodunũ opibus & ſitu inſigne oppidum, Caſtrotheodoricum, Creciacum Briæ oppidum, Agendicum, & pleraque tractus eius oppida ſuæ facta ditionis. Igitur præſidio apud Sueſſiones relicto, cæteríſque deditarum vrbium præſidijs pari diligẽtia confirmatis, Caſtrotheodoricum peruenit. Agendicum inde rex copias admouit, vbi concilio habito vtrúm ne vltra progrediendum foret, an ibi opperiendi eſſent hoſteis, quos Lutetia duce Bedfordienſi aduentare conſtabat, Ioanna non alium locum prælio aptiorem eſſe cenſebat, quàm caſtellum (incolæ Tumulum Maugis appellant) haud longè ab vrbe diſtans: itaque rex illic hoſtém opperiri ſtatuit. Iam Bedfordienſis Melodunum oppidum Senonum in inſula Sequanæ peruenerat, eo vt iactabat, conſilio, vt cum primùm dimicandi facultas præberetur, cum Carolo confligeret. Cæterùm vt ſolet fieri cùm vltimi diſcriminis tempus aduentat, in ſolicitudinem verſa fiducia eſt. Illam ipſam Fortunam qua aſpirāte res tam proſperè geſſerant Angli, verebatur, nec iniuria: ex ijs quæ antea ſibi, & modò Francis tribuiſſet, quàm mutabilis eſſet, reputabat. Itaque Francorum militum alacritatem pugnandi per exploratores cùm cognouiſſet, ſuſpicatus fore ſi progrederetur, vt aut inuitus dimicare cogeretur, aut magna infamia caſtris ſe contineret, in eandem qua venerat partem redijt. His peractis rebus Carolus opinione celeriùs quorun-

dam

dam perſuaſione impulſus, trans Ligerim redire conſtituit: ídque indignantibus ducibus, & maximè Ioanna, quæ ſuadebat vt poſtquam tot copiæ tanto ſumptu tantóque labore coïuiſſent, ea occaſione atque apparatu vteretur contra Anglos, quos planè deſtitutos, & magno maris ſpatio diſiunctos ab Anglia, Lutetia & tota demum Francia facilè eſſet expulſurus: initia bellorum maximum in reliquos ſucceſſus momentum habere: & quæ audacter cœperis, niſi ea perficere fortiter pergas, fœdum atque infelicem exitum ſortiri: adfuturam audentibus Fortunam, quæ hactenus pro Anglis ſtetit: quæ cùm iam cœptis arrideat, nec quem vltro ad victoriam vocat, deſertura ſit, niſi ipſam ignobili cunctatione deſerat: copias Lutetiam rectà traducendas: in ipſam Franciam, de cuius iure imperióque, agatur eundum, ac vires conſerendas. Ijs permotus vocibus Carolus veluti diſcuſſo ancipiti metu animum erexit, & Caſtrotheodoricum, ac deinde Creſpieum in agro Vallenſi oppidum, contendit: atque hinc ſigna tolli imperat, & in demiſſiores campos ad Dampmartinum oppidum exercitum inſtructum producit. Tum verò iſtius regionis populus incredibili gaudio exultare: ex oppidis ac pagis effundi, ex agris concurrere: lætis acclamationibus ſtudium atque alacritatem ſignificare: ingenti clamore regis nomen atque Franciam (quod eſt antiquum liberæ Franciæ nomen) ingeminare: mirari ante omnia Ioannam, in qua tantùm belli-

ci vigoris, ac benignæ probitatis ineſſe prædicaretur. Bedfordienſis vbi regem ad Dampmartinum conſtitiſſe intellexit, copias Lutetia produxit, vt aut cum Rege confligeret, aut ſi ipſe aperto campo ſe committere vel dimicare non auderet, veluti victor, expreſſa hoſtibus ignauia reuerteretur: quod ad populos in officio continendos plurimùm conducere iudicabat. Carolus de eo certior factus, non cunctandum exiſtimauit quin pugna decertaret: quoniam quicquid nouæ exiſtimationis audendo paulò antè collegiſſet, concepti timoris dedecore amiſſurus eſſe videbatur. Hac re ad concilium delata, vbi omnes idem ſentire intellexit, quia conſederant hoſtes ad Mictrium pagum haud longè à ſuis caſtris, poſterum diem pugnæ conſtituit. Prima luce acie inſtructa, quid hoſtes conſilij caperent expectabat. Vbi eos caſtris ſeſe tenere rex intellexit, atque ab expertiſſimo quoque procerum oppugnandorum caſtrorum conſilium improbaretur, pro caſtris ſuas copias produxit, vt ſi vellet Bedfordienſis prælio contendere, ei poteſtas non deeſſet. Vbi ne tum quidem eum prodire intellexit, quoſdam leuioris armaturæ equites miſit qui eum ad pugnam elicerent. Eos Angli exceperunt: acriter ab vtriſque vſque ad veſperum pugnatum eſt: ſolis occaſu vtrinque copiæ in caſtra reductæ. Aliquot deinceps diebus Carolus exercitum in aciem æquum in locum produxit, ſi Bedfordienſis prælio decertare vellet, vt penè caſtris Bedfordienſis cohortes

ſubii-

ſubiiceret: tantúmque à vallo eius prima acies aberat, vti ne in eum telo tormentóue adigi poſſet. Bedfordienſis autem vt famam & opinionem hominum teneret, ſic pro caſtris exercitum conſtituebat, vt tertia acies vallum contingeret, omníſque eius inſtructus exercitus telis ex vallo obiectis protegi poſſet: variíſque ludificationibus fruſtrans, tempus terebat, atque apparebat cunctando id quærere, vt conſeneſcente bello, impetus Francorum langueſceret. Per hunc modum leuibus commiſſis prælijs promotis caſtris, Lutetiam copias reduxit. Carolus interea pleraſque Franciæ vrbes in ſuam ditionem recipit. Cæterùm non ipſe modò obibat vrbes imperij iugum ad huc recuſantes, ſed præfecti quoque ipſius egregij duces pleraſque ininuaſerant: Nothus enim Aurelius Compendium in deditionem redegerat: Bellouacos quoque Anglorum præcipuum receptaculum, ciuibus vltrò vocantibus ſtatuerat occupare. Sed Petrus Cauchonus epiſcopus (quãquam is Rhemus eſſet) comprehenſis qui res ad Francos trahebant, vrbem in partibus Anglorum cum modico præſidio militum retinuit. Præfecti Caroli in obſidione vrbis perſeuerabant, non tam ſuis viribus, quàm ipſorum qui obſidebantur voluntate. Nec fefellit opinio: namque inter Cauchonum & præfectos Anglorum orta ſeditio, irrumpendi in vrbem occaſionem dedit: cúmque porta effracta cohors Francorum intraſſet, oppidani olim conſilio deditionis agita-

to,ſeſe ſtatim dediderunt: Anglorumque præſidio capto atque interfecto, Cauchonus cum pręfectis vinctus traditur. Haud longo pòſt interuallo Bedfordienſis auctus quatuor hominum millibus quos Cardinalis Anglus Henrici regis Anglorũ patruus aduerſus Bohemos (quòd à pontifice Romano defecîſſent) eximia pietate conſcripſiſſe videri volebat, copias Siluanectum verſus Franciæ oppidum, quà regi Compendium proficiſcenti iter faciendum erat, Lutetia eduxit. Eo acccepto nuntio Carolus qui ad Baroné vicum à Siluanecto quatuor paſſuum millibus diſtantem iam peruenerat, aliquot leuis armaturæ equites Ambroſio Deloro, & Santrailla ducibus, qui locum quem caſtris hoſtes metandis, ſigniſque ſtatuendis cepiſſent ſpecularentur, miſit. Ij aliquantulum itineris emenſi ex ingenti nube pulueris hoſtium aduẽtum cognoſcunt: ac regi quod viderint per diſpoſitos equos renuntiari iubent. Rex ſuas copias in proximum collem, quem incolæ Monté pipiliolum vocant, (hic mons contemplations aliquando dictus eſt) ſubduxit, aciémque inſtruxit. Hoſtes iter peragentes ad riuum quendam qui ex Siluanecto ad Baronem profluit peruenerũt: quem cùm tranſgredi conarentur, & via eſſet peranguſta, vix qua bini armati tranſire poſſent, Delorus equo admiſſo ad regé adcurrit, quo ſtatu res eſſent edocturus: hoſtes impeditos tranſitu fluminis prohiberi, ac concidi facilè poſſe. Rex quãta poteſt celeritate, inſtructa acie eò contendit, vt

quod

quod magnopere cupiebat, antequam totis agminibus in patentes campos ventum foret, cum primis Anglorum copijs prælio decertaret. Verùm ea ſpe ipſe deiectus, quòd antequam eò peruenire potuiſſet, Bedfordienſis iam per anguſtias ſuas copias traduxiſſet: & quia diei pars exigua ſupererat, iámque in occaſum ſol præceps ierat, de ducum ſententia prælium non commiſit: parua tantùm vtrinque ab equitibus prælia facta ſunt. Ea nocte rex cum copijs in monte Pipiliolo conſtitit: hoſtes verò in ripa fluminis à millibus paſſuum minus duobus caſtra poſuerunt: & tota nocte vallo atque aggere ſumma diligentia ſeſe muniunt. Mox ſenſim in auroram abeuntibus tenebris, ad cohortandos ſuos rex cõtendit, quos magnis pollicitationibus erectos, ad conficiendum modico certamine bellum, & ad partę iam victoriæ præmia capienda certæ ſpei & alacritatis plenus accendebat: commemorans ſuperiorum temporum iniurias & clades, quas Angli beneficio Fortunæ potiùs, atque iniquiſſimis temporum & locorum conditionibus, quàm vera virtute Francis intuliſſent. Proinde in animũ inducerent eam eſſe propriam atque expeditam rei gerendę occaſionem, qua cõſanguineorũ & commilitonum ſuorum cædes vlciſcerẽtur. Milites crebrò dicentem interpellant: vniuerſi cohortantur magno ſit animo, neu dubitet prælium committere, & ſuam fidem virtutémq; experiri. Carolus impetu animorum vtendum ratus, aciem inſtruxit. Primæ aciei Alenconius &

Vindocinenſis comes præficiuntur: media Renato Barrenſium & Lotharingiæ duci data eſt: ipſe rex in tertia cum Borbonio & Trimolio cõſtitit: vt quo res poſtularet, opem ferret: cornibus præerant Sanſeuerus & Raius tribuni militares. Alia quoque acies paulò remotiùs, ad incerta prælij Ioanna, Notho Aurelio, Alebreto, Hira ducibus collocata. Baliſtarios in certos numeros diſtributos ducebãt Grauillęus & Ioannes Foucaldus Lemouicenſis. Hoſtium caſtra ab vtraque parte difficilem habebant oppugnationem: nam firmiſſimas munitiones Bedfordienſis tota nocte erexerat, lociſque idoneis tormenta & perpetuas militum ſtationes impoſuerat. Terga palus limoſis & perpetuis aquis fœda & inaceſſibilis tegebat. Duces Frãci admirati loci iniquitatem, nequaquam temerè oppuganda caſtra cenſebãt. Indignantes milites & ſignum prælij expoſcentes edocent non niſi magno detrimento, ſummáquę virorum fortium clade expugnari locum tam munitum poſſe: adeò tamen erecti erãt omnium animi, vt ægrè ducum imperio ſub ſignis çontineri potuerint quin in hoſteis facto impetu concurrerent: & quia natura Francis indita eſt pugnandi alacritas, plerique à ſignis dilapſi hoſtium caſtra excurſionibus fatigabant, atque in æqum vtriſque pugnandi locum hoſteis eliciebant. Illi primò impetum Francorum fortiter ſuſtinere: mox aucti nouis clientum militúmque ſubſidijs, eos longiús propellere: porrò Franci ſuperuentu ſuorum pugnam inſtaurare. Poſtremò

mò cùm Fortuna ſæpius modò his, modò illis victoriæ ſpem oſtendiſſet, interuentu noctis, & pulueris nube, quæ vento equorúmque calcibus agitata oculos pugnantium adeò infeſtabat, vt vix anterior pars equorum à ſeſſoribus cerneretur, prælium diremptum eſt. Eo ardentis pugnæ ſpectaculo Trimolium in certamen illectum, atq; pertractum ferunt: qui equi lapſu pręcipitatus, ac mox per tumultum à ſuis in equum illatus, ægrè è manibus hoſtium vulneratus effugit. Sequenti die Bedfordienſis Lutetiam reuertitur. Rex verò cum exercitu rectà Cõpendium Picardiæ oppidum contendit: atque illic non paucos commoratus dies, ſpe recipiendę Lutetiæ Siluanectũ rediјt. Bedfordienſis autẽ veritus ne ille ad recipiendam Normaniam proficiſci vellet, Ludouico Luxemburgo Morinorum epiſcopo Francici iuris præfecto, Ioanne Racheto, ac Symone Morchior cũ duobus Anglorum millibus ad tutelam Lutetiæ relictis, magna coacta manu eò proficiſcitur: tanta enim totius Galliæ voluntatis commutatio facta erat, vt præter paucas admodum ciuitates nulla iam eſſet non ſuſpecta Anglis. Idque adeò haud ſcio mirandúmne ſit cùm compluribus alijs de cauſis, tum maximè quòd qui virtute belli omnibus gentibus præferebantur, tantùm ſe eius opinionis perdidiſſe, vt Anglorum imperia perferrent, grauiſſimè dolerẽt. Carolus cognito Bedfordiẽſis diſceſſu, ad Dionyſij Parrhiſiorũ cũ exercitu venit: plerìq; enim eum frequentibus literis euocarãt,

pollicitíque fuerant ſi in conſpectum Lutetiæ cũ exercitu veniret,arma capturos:atque occupatis repentè portis aduenientem in vrbem eſſe recepturos.Itaque Ioanna adiunctis ſibi Alenconio, Borbonio,Vindocinẽſi, Vallẽſi,Sãſeuero,Raio, Hira & pleriſque alijs præfectis copias in cõſpectum vrbis Parrhiſiorum adduxit,eo potiùs conſilio vt quidnam propoſiti de tradẽda vrbe Parrhiſini haberent accedendo certiùs exploraret, quàm vt vrbem oppugnare adoriretur, quæ ſine iuſto tormentorum apparatu capi minimè poſſe videbatur. Verùm cùm Angli ad primum ſtatim Francorum cõſpectum impigrè arma cepiſſent, & ſub ſignis tota vrbe diſcurrerent,nemo omniũ fuit qui ſit auſus qùicquam aduerſus Anglos apertè moliri,vel omnino vocem emittere,qua populus ad arma vocaretur: accidit enim plerunque vt homines ea cõſilia quæ alacri motu,ſummóque animi vigore ante diſcrimen inierint, ea demum in præſenti periculo,cùm facto maximè opus eſt, timidiſſimè reformident. Francorum duces locorum ſitum ac ſtationes hoſtium ſpeculati, haud longè à porta diui Honorati cõſidunt: ac mox Ioanna vti erat in prouidendis perficiendíſque rebus ingenij maximè præſtantis,& celeritatis eximiæ,propugnaculum & repagulũ Anglorum iuſſit oppugnari.Nec mora,Francis ſtrenuè irrumpentibus,priuſquam ſubſidium ex vrbe venire poſſet,deiecto præſidio, loco noſtri potiuntur. Ea res Anglorum animos magnoperè conterruit,quòd ab nouo hoſte primo ſtatim aduentu

uentu,in oculis ipſorum priùs cõfecta res fuerat, quàm ab vrbe prouideri ſuccurríq; potuerit. Pòſt autem paulò Ioãna cùm in foſſam intrepidè deſcenderet, cæteróſque vt neceſſaria ad eam complendam adferrẽt hortaretur, ſagitta in crure icta eſt, qua auulſa plurimus ſanguis manare cœpit: omnibus territis, quia nõ quàm latè penetraſſet telum, cognouerant. Ipſa ne oris quidem colore mutato ſupprimi ſanguinem, & vulnus obligari iuſſit. Diu ante ipſa ſigna vel diſſimulato, vel victo dolore perſtiterat, cùm ſuppreſſus paulò antè ſanguis, medicamento quo retentus erat, manare latiùs cœpit, & vulnus (quod recens adhuc dolorem nõ mouerat) frigẽte ſanguine intumuit. Linqui deinde animo, & ſubmitti genu cœpit, quam proximi exceptam in caſtra receperunt: Alenconius verò ob id commotus, receptui cani iuſſit. Inerat in Ioannæ animo fiducia quædam fato potiùs, quàm vllis humanis innixa rationibus: adeò vt cuncta quæ aliorum animis obuerſabantur pericula deſpiceret, ac ſi nõ modò Parrhiſios ciues, ſed & deos quoq; ipſos præſenti numine adfuturos arbitraretur. Nec ſpes quanquã temerè concepta, rem extremæ difficultatis aggredi auſam fefelliſſet, ſi tantum virium, quantum ſpei atque animorum in eam expeditionẽ attuliſſent Franci. Nec ita multò pòſt Carolus præſidio ad fanum Dionyſij relicto cùm ad recipiendas alias Franciæ vrbes expeditionem pararet Philippus Burgundionum dux qui tum in Burgundia longè gentium agebat, certior factus quo in diſcri-

Francorum equitum magiſtro conſilijs,certo die præſidiarios Anglos palátes,inermes,& ſine imperio aggrediuntur. Idem plebs facit:pars edocti à nobilitate,alij ſtudio talium rerũ incitati,queis acta conſiliúmq; ignorantibus, tumultus ipſe,& res nouæ ſatis placebãt. Angli milites perculſi improuiſo metu incerti ignaríq; quid potiſſimum facerẽt,trepidare:præſidium Francorũ, & portæ ab Arthuro occupatæ fugã prohibebant:ad hęc mulieres pueríq; pro tectis ędificiorũ ſaxa,& alia quę locus prębebat,certatim mittere : ita neq; caueri anceps malũ, neq; à fortiſſimis infirmiſſimo generi reſiſti poſſe : iuxta boni malíq;, ſtrenui & imbelles multi obtruncari. In ea tanta aſperitate ſæuiſſimis Parrhiſinis , & oppido vndiq; clauſo, qui ex hac peſte ſe rapere potuêre,in molẽ Antonianã cõceſſere:pactíque incolumitatẽ, inde ſine fraude dimiſſi. Ita vrbs regia ad priſtinum redijt imperium poſt annos octodecim, quàm in Anglorum poteſtatem venerat : qui fuit annus ſalutis 1436. Cęterùm Ioãna virago Lotharinga dum in Compendij obſidione ex vrbe erumpit, ab hoſtibus comprehenſa, ac Rothomagi ad palum damnata,viua exuritur , non abſque ſempiterno Anglici nominis probro , qui ſe magicis artibus Francia profugere falſò querebãtur. Eius ſtatua Aureliæ viſitur in ponte ad Ligerim,ſeruatæ à virgine vrbis monumentum . Tandem circiter annum ſalutis humanæ 1452 cùm Franciæ,Normaniæ, Aquitaniæque defectione Anglica res ad vnam Burdegalam recidiſſet , atque

mine res Anglicæ verſarentur nihil priùs potiuſ-
ue habuit, quàm vt Lutetiam primo quoque tem
pore aduolaret: veritus (vt tũ res erant) ne ſi cũ-
ctantiùs ageret, defectionis cõtagium latiùs pro-
pagaretur. Conſilium verò ſuis rebus opportunũ
magis, quàm Francicis in hunc modum inijt. Cũ
rege per Charinæum paciſcitur in regis poteſta-
tem Lutetiam ſe redacturũ, ſi fide publica liceat
per Franciam exiguo comitatu Lutetiam, ac de-
inde in Flandriam penetrare: ac ita regij nominis
præſidio fultus, nõ minore ipſius exiſtimationis,
quàm Frãcicæ reip. diſpendio Lutetiam venit: no
uúmque fœdus cum Bedfordiẽſi percutit: atque
in hunc modum compoſitis rebus, in Picardiam
ac Flandriam ſe proripuit, nulla interim Lutetiæ
vrbis habita mentione. Carolus porrò ſibi factũ
fucum ſeriò, ſed fruſtrà conqueſtus, qui ſemper
ad gloriam virtutis via, non fraudis compendio
graſſabatur, de ducum cõſilio Bituriges conceſ-
ſit. Lutetiam vrbem Ioãnes Villarius anno 1418.
4. Calen. Iunij proditione vnius portæ, noctu ma
gna manu ingreſſus cũ Carolo ſexto rege, ac aula
omni Burgundionis arbitrij fecerat, ægrè elapſo
Carolo delphino: ac deinde Burgũdio eam An-
glorum regi tradiderat. Poſt paucos deinde an-
nos inter Anglum & Burgundionẽ ſocios antea
aduerſus Carolũ, aſſiduum inter pares diſcordia
malum, bellum cùm mouiſſet, ac pacta apud At-
rebatium vrbẽ ſocietate coniunctis exercitibus
Carolus & Burgũdio bellum aduerſus Anglum
cùm ſuſcepiſſent, Parrhiſini initis cum Arthuro
Fran-

eo loco Franci cum hoſte collatis ſignis prælium commiſiſſent, tam atroci certamine conflictum eſt vtrinque, vt Angli non incruentam Francis victoriam relinquentes, in Angliam amiſſis rebus ciſmarinis Somerſetēſi & Eboracēſi ducibus ſe fuga proripuerint, ac Franciæ finibus exceſſerint. Quorum aduentus in Franciam quàm terribilis, tam turpis ac fœdus diſceſſus fuit: nam ſicuti ab initio diſiunctis atque inermib⁹ hominibus maximum negotium fecerunt, ita ſucceſſu belli cùm depræhenſæ artes, & collatæ in vnum ſunt vires, Francorum tantùm diſſenſionibus, va lidos impetus eos habuiſſe conſtitit: vel ob id quòd Francia demum priſtini atque inſani pertæſa erroris, dum ſera propè concordia cōſentit, quòd libertati omnium imminebat diſcrimē, reparata militia, poſitíſque odijs, haud longo labore depulerit. Dignũ verò memoratu eſt quod de Anglo duce quodã proditur: cùm rebus ciſmarinis amiſſis ſe in Angliã poſt varia bella Anglorũ exercitus reciperet à Francis per iocum rogatus, quando eſſent in Franciã Angli reuerſuri, ac bellum illaturi, quando (inquit) veſtra ſcelera noſtris præponderauerint: rectè ſenſit vitæ præpoſteræ, ac ſcelerum vlciſcendorum cauſa inferri diuinitus bella: nec fruſtrà appellari in literis Hebræorum dominum exercituum, cuius nutu adminiſtrantur bella, & victoriæ in vtram iuſſerit partem inclinant.

FINIS.